

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI / 644

II. ULUSLAR ARASI DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

TEBLİĞLER-MÜZAKERELER
05-07 KASIM 2004 / ANKARA

Ankara - 2005

Dinî Konulu Tartışma Programları (Medyadaki Dinî Tartışmalar ve Düşündürdükleri: Medyatik İslâm)

Doç. Dr. Ramazan Buyrukçu
Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bilimsel ve teknolojik değişim ve gelişmeler, sosyal ve kültürel değişim ve gelişmeleri de beraberinde getirmektedir. Bu dinamikler içerisinde dinî inanç ve yaşayışlarda da çeşitli bunalımlar yaşanmakta ve yeni arayışlar ortaya çıkmaktadır. Ferdî ve toplumsal bunalımların giderilebilmesi, arayışların doğru sonuçlandırılabilmesi, dengeli ve sağlıklı bir gelişim sürecinin yaşanabilmesi için siyasî, hukukî, dinî, ahlâkî, ekonomik vs. her alanda toplumun doğru bilgilendirilmesine ihtiyaç vardır. Çağımızın toplumu bilgilendirme ve yönlendirmede en etkili ve en yaygın iletişim aracı da görsel ve işitsel medyadır. Medyanın bireysel huzur ve mutluluk, toplumsal birlik ve beraberlik için bilgilendirme görevini bilimsel gerçeklikler doğrultusunda yapması gerekir. Medyanın genel anlamda bu görev ve sorumluluğunun bilincinde olup olmadığı konumuzun sınırları dışındadır.

Biz bu tebliğimizde medyadaki, özellikle televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların; dinî ve ahlâkî konularda toplumu doğru bilgilendirme, sosyal ve kültürel değişim ve gelişime etkileri, dinî kurum ve kuruluşlara karşı tavrı hususlarında düşündürdüklerini tartışmaya açmaya çalışacağız. İzleyebildiğimiz kadarıyla hangi konu ele alınırsa alınsın, genellikle tartışmalar, din-siyaset ilişkisi kurularak geleneksel İslâm, siyasî İslâm, kitabî İslâm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tartışmalar din-insan, din-toplum ilişkisi çerçevesinde, dinî ihtiyaç ve beklentilerden ziyade, din-devlet, din-siyaset ilişkisi doğrultusunda dinî olay ve problemler üzerine yoğunlaştırılmaktadır. Bu nedenle biz de düşüncelerimizi; konuların seçimi ve işlenişini esas alarak oluşturmaya gayret gösterdik. Programların hazırlanış ve sunumundaki olumsuzlukları tespit ederek, yapılması gerekenlerle ilgili önerileri de tespitlerle beraber bir bütünlük içerisinde sunmaya çalıştık.

Kitabî (Kur'anî) İslâm, geleneksel (volk) İslâm, tercüme İslâm ve siyasî İslâm kavramlarının yanına son zamanlarda medyadaki dinî içerikli tartışmalar, sosyoloji literatürüne sanki yeni bir kavram daha kazandırma yolundadır. O da "Medyatik İslâm!"dır.

Yukarıda tasnif edilen İslâm anlayışlarının sosyolojik tahlilini yaptığımızda; her birinin birbirinin ortaya çıkışı, gelişmesi ve kaybolmasını etkilediklerini söylemek mümkündür. Şöyle ki; geleneksel İslâm'ın oluşmasında, İslâm'ın ortaya çıktığı mekânsal kültürle birlikte, gelişim ve yayılış sürecinde karşılaşılan farklı kültürlerin etkilerinin yanında, kitabî İslâm'ın yeterince ve uygun metotlarla anlatılamamasının, açıklanamamasının ve yaşatılamamasının etkisi vardır. Yine siyasî İslâm'ın ortaya çıkması ve yaygınlaşmasında, politik yanlışlıkların etkisinin yanında, sömürge hayatı yaşamış bazı İslâm ülkelerinde oluşan İslâmî anlayışın tercüme yoluyla ülkemize nakledilmesinin rolü de olmuştur. Ayrıca geleneksel İslâm'ın yaygınlaşması, siyasî İslâm'ın sürekli geleneksel İslâm'ın motiflerini kullanması, dinî kurum ve kuruluşlarımızın Türk-İslâm kültürü içerisinde geleneksel İslâm'ı değiştirmek ve geliştirmek anlayış ve arayışı yerine, bütünüyle reddetmeyi denemesi, geleneksel İslâm'ın tercüme İslâm'la zenginleşerek siyasî İslâm'ın yaygınlaşmasına ortam ve imkân hazırlamıştır diyebiliriz.

Farklı İslâm anlayışlarının ortaya çıkışında, tutunmasında ve yayılmasında pek çok etkenin yanında temelde bilgisizlik, yani eğitim yetersizliğinin olduğunu söyleyebiliriz. Bilgi yetersizliğinden kastımız sadece dinî bilgi yetersizliği değildir. Dinî bilgi yetersizliğinin yanında, insanın fizyolojik ve psikolojik, toplumun sosyal ve kültürel yapısı, daha da önemlisi metodik bilgi alanlarındaki eksiklik ve yetersizlikleridir. Kur'anî ifade ile cehalet, cahilliktir.

İslâm tarihi boyunca yaşananları ve günümüz İslâm ülkelerinin sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarını, birbirleriyle ve diğer toplumlarla olan ilişkilerini esas alarak yaşanacakları dikkate aldığımızda, Kur'an'ın "oku" emri ile başlamasının, okunacak şeylere ve okuyacak kimselere herhangi bir sınırlama getirmemesinin, "cahillik", "cehalet" kavramlarını sık sık vurgulamasının hikmetini düşünmemek, bu hikmet doğrultusunda Hz. Peygamberin bütün ömrünü eğitim-öğretime vakfetmesinin, düşüncelerini insanların anlayışlarına göre farklı farklı açıklamasının, uyarılarını şahısları hedef alarak yapmayışının, genel bir ifade ile İslâm'ı tebliğ ve irşatta metod seçimi ve uygulamada gösterdiği titizlik ve hassasiyetin önem ve sırrını, son zamanlarda medyadaki tartışmalar özellikle dinî içerikli tartışmalar nedeniyle, yeniden anlamaya ve çözmeye çalışmamak mümkün değildir.

Bilindiği gibi son zamanlarda, bilhassa 1990'lı yılların sonlarından itibaren işitsel ve görsel medyada din ve dinî değerler sık sık tartışılmakta, ehliyetli ehliyetsiz herkes din adına hükümler vermektedir. Sanki yeni bir İslâm anlayışı ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. İşte biz oluşturulmaya çalışılan bu anlayışa "Medyatik İslâm" diyoruz. Aslında tartışılan

konular, (İslâm'da kadın, din-siyaset, türbe ziyaretleri, tarikat ve cemaatler, hayvan hakları ve kurban vb.) İslâm'ın, özellikle ülkemizin yabancı olduğu konular değildir. Ayrıca bu konuların tartışmaya açılmasının/tartışılmasının din eğitimi ve öğretimi adına önemli bir gelişme olduğuna da inanıyoruz. Ancak "yağmurdan kaçarken doluya tutulmak" özdeyişini hatırlatacak şekilde, dinin, dinî değerlerin bilimsel temellendirilmesi yapılmadan ehliyetsiz ve liyakatsiz kişiler tarafından kamuoyu önünde tartışılması ve hükümler verilmesi, dine, insana ve topluma zarar verebilir. Dinin birlik ve bütünlüğü sağlayıcı özelliği değil, aksine ayıncı, parçalayıcı özelliği ön plâna çıkabilir. Toplumun birlik ve bütünlüğü zedeleyebilir. Bütün bunları ifade ederken konuların "tabu" olarak kalması gerektiği düşüncesinde de değiliz. Aksine dinin yaşanır hâle getirilebilmesi, dinin çıkarıcı ve siyasî istismarcılar tarafından kullanılmaması için konuların tartışılması taraftarıyız. Ancak tartışma ortamı, tartışılması gereken konuların önceliği ve nedenleri ile tartışmacıların, iyi seçilmesi gerekir kanaatindeyiz. Bazı konuların özellikleri itibarıyla tartışma ortamının medya olmadığına, tartışma konularının siyasî gelişme ve yönlendirmelerden uzak olması gerektiğine, tartışma ortamlarının konuların özelliğine göre seçilmesine, tartışmacıların ise ehliyetli, liyakatli, herhangi bir ideoloji ve siyasî düşünceye angaje olmamış, bilimsel yeterlik ve yetkinliğe sahip kişilerden olması gerektiğine inanıyoruz.

Şüphesiz medya (işitsel ve görsel), diğer alanlarda olduğu gibi dinî konularda da bilgilendirme ve yönlendirmede etkili bir güçtür. Ancak görüntüler medyanın amacının, halkı dinî konularda doğru bilgilendirme ve yönlendirme olmadığını düşündürüyor. Konuların gündeme getirilişi, tartışmacıların seçimi, tartışma şekli, velhasıl bütünüyle görüntüler bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Medyanın amacı gerçekten halkı dinî konularda bilgilendirmek, toplumu doğru dinî anlayışa yönlendirmek olsa, konuları uzmanları ile periyodik aralıklarla programlaması gerekir. Bu amaçla yapılmış programların olduğu, gerçekten toplumu dinî konularda doğru bilgilendirdiği ve yönlendirdiği de bir realitedir. Ancak bir çok medyanın asıl amacı haklı olarak "seyirciyi kendi ekranında tutmak", sonra da "en çok izlenen program" reklâmını yapıp reytingini yükseltmektir. Dinî konular da bunun için en münbit alanlardır. Bu tartışmalara ehliyetli ehliyetsiz her zaman katılan, medyanın ifadesi ile "İslâmcı yazar", "İslâmcı feminist", "İslâmcı aydın" gibi ideolojik ve siyasî temsilcilere, başka bir söylemle medyatik insanlara da bir diyeceğimiz yok, çünkü bu insanlar için kendi ideolojik ve siyasî yaklaşımlarının propagandalarını yapmak, medyayı ve dini etkili bir araç olarak kullanmak esas amaçtır. Asıl düşündürücü ve tehlikeli olan, sorumluluk taşıyan, dinî kurum ve kuruluşları temsil eden bürokratların ve ilim adamlarının, şu veya bu nedenlerle, savunma ve düzeltme amacıyla da olsa bu tartışmalara katılmaları, tabiri caizse "Medyatik İslâm" anlayışının oluşmasına, gelişmesine ve yayılmasına katkı sağlama-landır. Temsil ettikleri kurum ve kuruluşların kamuoyunda güven kaybetmelerine neden

olmalıdır. Doğrusu dinî kavramları dahi doğru telaffuz edemeyen İslâmcı “şu veya bu” olarak tanıtılan, bilgi yetersizliği nedeniyle şu veya bu tarikatın şeyhinin darbesini yiyen ve intikam alma hırsı veya popüler olma arzusuyla dine ve dinî değerlere saldıran insanlarla, dinî kurumların üst düzey sorumlularının hoşça gitmeyen bir üslûpla, küçümseyen, alaya alan tavır ve davranışlarla tartışmaya katılmaları, politize olmamış insanları rahatsız etmekte, şaşırtmakta, kurum ve kuruluşlara güveni sarsmaktadır. Politize olmuş, siyasî ve ideolojik angajmanı olan insanlar, bu değerli temsilcilerimizi kendi dinî ve siyasî düşüncelerini destekler buldukları veya bulmadıkları için takdir veya tekdir edebilirler. Toplumumuzun büyük bir çoğunluğunun din gibi üstün değer taşıyan bir kurumun dinî, siyasî, ekonomik, ferdî ve sosyal menfaatler için istismarından hoşlanmadığını dikkate alırsak ve dinî kurum ve kuruluşların, toplumun her kesiminden insanlara dini anlatmakla görevli ve sorumlu olduklarını düşünürsek konunun tartışma alan ve şeklinin yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz dinî kurum ve kuruluşların temsilcilerinin, görev ve sorumluluk duygusu ve bilinci ile dinî eksiklikleri tamamlamak ve yanlışlıkları düzeltmek için programlara katılmaları, görüş ve düşüncelerini uygun bir dil ve üslûpla anlatmaları gerekir. Bu şekilde yapılan program ve katılımcıları, genellikle toplum tarafından da takdir edilmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi toplumsal, kültürel ve bilimsel değişim ve gelişmeler nedeniyle dinî konularda pek çok tartışma alanları oluşmuş ve oluşmaktadır. Esasen tartışma, dinin “yaşayan din” olarak kalması ve günümüz insanını rahatlatması için gereklidir. Tartışma, toplumsal kalkınma, ekonomik ve teknolojik gelişme için kaçınılmazdır. Ancak bu gereklilik uygun ortamlarda, ehliyetli ve liyakat sahibi kişilerle gerçekleştirilmeli ve sonuçlandırılmalıdır. Bu tartışmalar “nasıl ve nerede yapılmalıdır?” sorusu sorulabilir, sorulmalıdır. Kanaatimizce başta anayasal sorumluluğu olan Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere, bütün dinî kurum ve kuruluş temsilcileri ilmi platformlarda ihtiyaç ve öncelik sırasına göre konuları tartışarak sonuçlandırılmalıdır. Medya ve diğer kitle iletişim araçları, ilmi tartışmaların sonuçlarının kamuoyuna ulaştırılmasında bir araç olarak kullanılmalıdır. İmamlar ve vaizler bu sonuçların tebliğcisi ve uygulayıcıları; müftüler ise denetleyicisi olmalıdır. Şüphesiz böyle bir yaklaşımda da tepkiler olacaktır. Bu alanlarda da ideolojik ve siyasî istismarcılar çıkacaktır. Ancak dinî tahribat daha az olacak, kamuoyunun büyük çoğunluğu rahatlayacaktır. Dinî kurum ve kuruluşlara güven artacak, bu kurum ve kuruluşların çalışanları sosyal itibar görecektir. Dini, ekonomik ve siyasî çıkarlarına alet edenlere rağbet ve ilgi azalacaktır. Aksi hâlde bu kurum ve kuruluşlara saldırarak, onlara olan güveni sarsarak, hatta yasal tedbirlerle siyasî İslâm'ın hızını kesmek kolay olmayacaktır. Aslında bu tür sonuçlandırılmayan tartışmalarla siyasî İslâm'a karşı olan veya olduğunu savunan medya bilerek veya bilmeyerek, siyasî İslâm'ın güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Aynı şekilde siyasî İslâm'a veya dinin siyasallaştırılması tehlikesine dikkat çeken ilim

adamları, bürokratlar ve siyasiler de açıklamaları, tavır ve davranışlarıyla siyasî İslâm'ın yaygınlaşmasına yardımcı olmaktadır.

Tartışmalarda dikkati çeken bir başka husus da konuların işlenişinde, sürekli Kur'an merkezli bir İslâm anlayışına vurgu yapılmasıdır. Kur'an merkezli bir İslâm savunulurken, samimiyet ve ihlasla İslâm'ı geleneksel bir anlayışla yaşamaya çalışanlara karşı kullanılan üslûp ve takınılan tavırlardır.

İslâm tarihine bakıldığında hemen hemen bütün ihya hareketlerinin "öze", yani Kur'an ve Sünnete dönmeyi hedefledikleri görülecektir. Ancak bu "öze" dönüşü başlatanın, toplumlarda oluşan kültürel İslâm'ı, geleneksel dinî anlayış ve yaşayışı görmezlikten gelmeleri veya kültürel İslâm'ı bütünüyle reddetmeleri nedeniyle ulaştıkları sonuçlar ortadadır. Ayrıca ihya hareketlerinin ortaya çıktıkları ortam ve zamanları değerlendirdiğimizde daha çok toplumda siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik istikrarsızlıkların yaşandığı ve yoğunlaştığı dönemlere rastladığımızı görürüz. Bu istikrarsızlık ve ekonomik bunalımlar, toplumu ya tepkisel olmaya ya da yanlış tevekkül anlayışına sürüklemektedir. Bu dönemlerde din rahatlatıcı ve birleştirici olabileceği gibi bölücü ve tepkiyi şiddetlendirici bir rol de üstlenebilmektedir.

Şüphesiz Kur'an merkezli (kitabî) İslâm anlayışı ve bu anlayışa uygun bir dinî yaşayış temel hedeftir. Ancak 1400 yıllık tarihî geçmişini olan kültürel veya geleneksel İslâm'ı görmezlikten gelmek veya kısa süre içerisinde değiştirmek kolay değildir. Değişim, eğitimle ve bir süreç içerisinde gerçekleşebilir. Aslında tartışmalar bu konular üzerine yoğunlaştırılmalıdır. Türbe ziyaretlerindeki görüntüler, cenaze namazı kılmak isteyen bayanların namaz kılışlarının medyadaki yansımaları namazın tadil-i erkânından habersiz olduklarının açık işaretidir. Kadını dindarlık adına uzun süre eğitimden uzaklaştıran zihniyet ile din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin örgün eğitimin içerisinde yer almasına karşı çıkanlar düşüncelerini bu görüntüler çerçevesinde bir kez daha gözden geçirmelidir. Söz konusu eksiklikler sadece hanımlar için de söz konusu değildir. Görüntüler, aydın-halk, kadın-erkek toplumun büyük bir çoğunluğunun dinî bilgi ve kültürlerinin oldukça yetersiz olduğunun göstergesidir. Son dönem gelişmeler de dâhil, tarih boyunca batıl inanç ve hurafelere yönelişlerin ve din adına yapılan yanlışlıkların büyük çoğunluğu, dinî bilgi yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Bazı din istismarcıları bu cehaleti fırsat bilerek dini, kendi çıkarları için kullanmışlar ve kullanmaktadırlar.

Şayet batıl inanç ve hurafelerden arındırılmış, Kur'an merkezli bir din anlayışı ve dinî yaşayışı topluma kazandırmak ve yaygınlaştırmak istiyorsak, Kur'an'ın anlaşılması ve anlatılmasına ortam ve imkân hazırlamamız gerekir. Dinin siyasî istismar aracı olarak kullanılmasından ciddi anlamda rahatsız isek, din eğitimi ve öğretimi politikalarımızı dinî ve siyasî endişelerden uzak olarak, bilimsel temeller üzerine kurmamız gerekir.

Tartışmalara isteyerek veya zorunlu olarak katılan dinî kurum ve kuruluşların temsilcileri, geleneğin savunucusu veya modernitenin öncüsü rolünü oynama çelişkisinden kurtulmalı, kültürel mirası sorgulayarak ve Kur'an'ı günün şartlarına göre yorumlayarak gelenek ile moderniteyi uzlaştırmalı, değişim ve gelişimin öncüsü olmalıdırlar.

Oturum Başkanı - Sayın Buyrukçu'ya bu güzel tebliğlerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Şimde de, Sayın Buyrukçu ve Sayın Safnaz Asri'nin birlikte hazırladıkları "Dinî Konulu Tartışma Programları" başlıklı tebliğin sunumunu yine Ramazan Bey yapacaklar.

Buyurun efendim.

Dinî Konulu Tartışma Programları (İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanı ve Öğrencilerinin Televizyon Haber Programlarındaki Dinî İçerikli Tartışmalara Bakışı “Isparta Örneği”)

Doç. Dr. Ramazan Buyrukçu

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ar. Gör. Safnaz Asri

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1. Giriş

1.1. Problem

Şüphesiz bilginin ve teknolojinin çok hızlı geliştiği ve değiştiği çağımızda, kişisel ya da toplumsal bilgi akışını ve haberleşmeyi sağlamada kitle iletişim araçları çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle kitle iletişim araçları, hemen hemen dünyanın her yerinde ve ülkemizde sürekli gelişmekte, yenileşmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitekim içinde bulunduğumuz çağ, “bilgi çağı” ve “iletişim çağı” olarak nitelendirilmektedir.

“Toplumun tümünün veya önemli bir kısmının alıcı konumunda bulunduğu iletişim şeklidir,¹ diye tanımlanan kitle iletişiminde kullanılan en yaygın araç televizyondur. Çünkü televizyon, günümüz medyasının diğer unsurlarından farklı olarak zengin görsel ve işitsel bir dokuya, kolay izlenebilme imkânına sahiptir. Kısa sürede geniş kitlelere ulaşabilme olanağına sahip olan televizyon, yayınlarının sürekliliği, çeşitliliği ve etkileyciliği ile en popüler ve en fazla ilgi gören iletişim aracıdır.²

Belirtilen tüm bu özellikleriyle televizyon, toplumsal yapıyı önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü o, toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiş, yayın saatleri, program içerikleri, konuları, kahramanları ve diğer unsurlarıyla bir yaşam kültürü oluştur-

1 Bkz. Turam, E., Medyanın Siyasî Hayata Etkisi, s. 44-45.

2 Krş. Cereci, S., Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, s. 12,35; Bıçakçı, İ., İletişim ve Halkla İlişkiler, s. 42.

muştur.³ Haberler, haber programları, eğitim, kültür, eğlence, müzik, drama, spor gibi çok farklı türlerdeki programlar ile toplumumuzun %95'inin farklı aralıklarda da olsa televizyon izlemesi ve ortalama televizyon izlenme sürelerinin hafta içi 3 saat, hafta sonu 5 saat olması⁴ televizyonun toplum üzerindeki etkileri konusunda söylenenleri doğrulamaktadır.

Ulusal amaçları "yaşam koşullarını geliştirmek, toplumu bilinçlendirmek, toplum bireylerini etkin kılmak, toplumsal birlik ve bütünlüğü sürekli kılmak, yorulan insanları dinlendirip eğlendirerek çalışma yaşamında etkili ve verimli kılmak"⁵ şeklinde ortaya konulan televizyonun temel görevi ise diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi "amaçları doğrultusunda toplumu bilgilendirme" olarak kabul edilmektedir.⁶

Televizyonun temel görevi kabul edilen bilgilendirme işlevinde de en önemli rolü, özellikleri itibarıyla haber bülteni ve haber programları üstlenmektedir. Farklı görüşlerin belirlenmesine ve tartışılmasına imkân veren haber programları, toplumun sağlıklı ve doğru bilgi edinmesini amaçlayan önemli enformasyon kaynaklarıdır. Haber programlarının izleyicilerine sağladığı katkılar; güncel konular hakkında bilgi vermek, problemleri konular da fikir alış verişini sağlamak ve insanların doğru karar vermelerine yardımcı olmak şeklinde sıralanabilir.⁷

Haber programları, radyo ve televizyon yayınlarında, özellikle görüntülü anlatımın iletişime yardımcı olduğu televizyon yayınlarında, kitle iletişimiminin en etkili kullanılma biçimleri olarak kabul görmektedir. Kişilerin sözleri dışındaki bütün tavır, davranış ve tepkilerinin anlatımın içeriğini büyük ölçüde desteklediği ve geliştirdiği bu yayınlar, ilk çağlardan bu yana devam eden yüz yüze anlatım biçiminin de sürdürüldüğü programlardır.⁸

En yaygın ve etkili kitle iletişim aracı olması yanında, canlı görüntüleri sesli iletme özelliğinin etkisiyle en fazla güvenilen kitle iletişim aracı olarak kabul edilen televizyonun,⁹ haber bülteni ve haber programlarının, müzik eğlence programlarından sonra en yüksek izlenme oranına sahip olması¹⁰ bu yayınların önemini ortaya koymaktadır.

3 Bkz. Cereci, S., Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, s. 55.

4 Bkz. Radyo-Televizyon Yayınları İzlenme ve Eğilim Belirleme Kamuoyu Araştırması, s. 15,22.

5 Vural, S., Radyo-Televizyon Kurumlarında Yönetim Türkiye'deki Uygulama, s. 32.

6 Bkz. Şenyapılı, Ö., Toplum ve İletişim, s. 65.

7 Krş. Mete, M., Televizyon Programlarının Türk Halkı Üzerindeki Etkisi, s.60; Turam, E., Medyanın Siyasal Hayata Etkisi, s. 146-147.

8 Bkz. Sanoğlu, G., Televizyon (Program Yapımı ve Yönetimi), s. 256.

9 Bkz. Turam, E., Medyanın Siyasal Hayata Etkisi, s.146-147.

10 Bkz. Cereci, S., Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, s.77.

Güncel olaylar ve gelişmeler arasından gündeme gelişleri ve kamuoyuna etkileri gibi farklı nedenler dikkate alınarak seçilen konuların yer aldığı haber programlarında, zaman zaman dinî içerikli konular da ele alınmaktadır. Son yıllarda yaşanan siyasî ve sosyal gelişmelerin etkisiyle dinin ve dinî konuların sık sık gündeme gelmesi ve medyanın dikkatlerinin bu alana kayması, haber programlarında dinî konu ya da olaylar üzerinde daha fazla durulması sonucunu beraberinde getirmiştir.

Din insanlığın var oluşundan beri her dönemde insanlığa yön vermiş, farklı bilim ve sanat dallarında etkili olmuş önemli sosyal kurumlardandır. Din bu özelliğini günümüzde de devam ettirmektedir. Nitekim televizyonlardaki dinî programların toplumu etkileme oranlarının %36.1 olması; din ve ahlâk konulu programların insan sağlığı ile ilgili programlardan sonra en fazla davranış değişikliğine neden olan programlar arasında ilk sırayı alması,¹¹ televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların toplum üzerindeki muhtemel etkileri hakkında bilgi vermekte ve bu programların hazırlanmasında ve sunumunda dikkatli olmanın gerekliliğini çok açık ortaya koymaktadır. Dinî içerikli haber programlarının etkilerinin, din ya da ahlâkla ilgili diğer televizyon programlarının etkilerinden zaman zaman daha yüksek olduğu söylenebilir. Çünkü haber programlarının konuları çoğunlukla, o dönem için güncel ve problemleri konulardan seçilmekte, konuklar, buldukları konum itibarıyla halkın dikkatini çeken ya da çekebilecek kişiler olmaktadır. Bu ve benzeri hususlara televizyonun görsel ve işitsel özellikleri de eklendiğinde programların çekiciliğinin ve etkileyciliğinin artması beklenmektedir.

Farklı dinî konu ve olayların tartışılmasına imkân veren dinî içerikli tartışmaların, genel olarak tüm televizyon programlarından, özel olarak da haber programı olma özelliğinin ve dinî bir konuyu incelemelerinin gereği, kendilerinden beklenenleri yerine getirebilmeleleri, konunun belirlenişinden programın tamamlanmasına kadar geçen aşamalarda yapılacak çalışmalarda birtakım ilkeleri göz önünde bulundurmalarını gerekli kılmaktadır. Konunun önemi ve hassasiyeti dikkate alındığında; program amaçlarının belirlenmesi, konu seçimi, konu içeriğinin amaçlara uygun düzenlenmesi, konukların seçimi, programın yayınlanma saati ve süresi, sunucunun kendisinden beklenen özelliklere sahip olması, konuyla ilgili alt yapının önceden hazırlanması, konunun işleniş biçimi gibi hususlar, dinî içerikli tartışmalarda özen gösterilmesi gereken ilkelere dendir.

Toplum üzerinde küçümsenemeyecek bir etkiye sahip olan ya da etkili olabilecek konumda bulunan bu programların; beklentilerin ne kadana cevap verdikleri, etkilerinin ne şekilde olduğu ve dinî içerikli bir haber programında dikkat edilmesi gereken ilkelere ne ölçüde uydukları araştırılmalıdır. Araştırmalar, haber programlarının işlevlerini doğru bir şe-

11 Bkz. Mete, M., Televizyon Programlarının Türk Toplumunu Üzerindeki Etkisi, s. 38,39.

kilde yerine getirmeleri, eksiklerini gidererek kendilerini yenilemeleri, problemleri dinî konularda toplumu bilgilendirmeleri ve birtakım dinî sorunların çözümü adına bir zorunluluktur. Bu alanda yapılacak çalışmalar, ulaşılan kitlenin büyüklüğü ve televizyon yayınlarının özelliklerinin gereği olarak geri dönülmesi ve düzeltilmesi imkânsız hataların oluşmasına ya da devam etmesine kendi ölçüleri nispetinde engel olacaktır. Ancak bu alanda yapılmış çalışmaların oldukça az ve yetersiz olduğu da bir gerçektir. Dinî içerikli programlar üzerine yapılmış çalışmalar ise niteliksel değerlendirmelerden ziyade niceliksel tespitlere yöneliktir.

Televizyon haber programlarında yapılan dinî içerikli tartışmaları program unsurları itibarıyla niteliksel olarak değerlendirerek, programların daha verimli olmasına katkı sağlamak düşüncesiyle, dar alanda da olsa böyle bir çalışmanın yapılmasının gerekli olduğunu düşündük. Beklenti ve -yüzeysel de olsa- eleştirilerden hareketle çalışmamızın temel problem cümlesini: "Televizyon haber programlarında gerçekleştirilen dinî içerikli tartışmalarda; amaç, konu, konu içeriği, konuk, sunucu, konunun işleniş biçimi ve programın yayınlanma saat ve süresi hususlarında yayın ilke ve amaçlarına ne ölçüde riayet edilmektedir? Programların toplumu doğru bilgilendirme ve yönlendirme hususunda, ilgili kurum ve kuruluşların hizmet verimlilikleri ve güvenilirlikleri üzerindeki etkileri nasıl oluşmaktadır?" şeklinde belirledik.

Temel problem çerçevesinde alt problemler

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların amaçları; haber programlarının amaçlarına uygun mudur?

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konu seçimi ve konuların içerikleri, amaç ve ilkelere uygun mudur?

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda yayın saati ve süreleri televizyonun yoğun izlenme zamanlarına ve sürelerine uygun mudur?

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların sunucuları, aranan özelliklere sahip midir?

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konuk seçimi ve konukların performansları yeterli midir?

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışma konularının işleniş biçimlerinde gerekli ilkeler göz önünde bulundurulmakta mıdır?

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar izleyiciler ve ilgili kurum ve kuruluşlar üzerinde nasıl bir etki bırakmaktadır?

- şeklinde oluşturduk.

1.2. Amaç

Bu çalışma; Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim elemanları ve öğ-

rencilerinin görüşleri doğrultusunda; televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaları program unsurları itibariyle değerlendirmek, toplum ve ilgili kurumlar üzerindeki etkilerini tespit etmek, elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçlardan hareketle hazırlanacak programların daha verimli ve başarılı olmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1.3. Önemi

Kitle iletişim araçları ve televizyon programlarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar, programların niteliği ve toplumun sosyo-kültürel hayatına etkileri gibi niteliksel hususlardan çok, izlenme oranları gibi niceliksel hususlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, televizyon programları ve onların nitelikleri, özellikle de dinî içerikli program ve yayınlar üzerine yapılmış ayrı çalışmalara sık rastlanmamaktadır. Çalışmamız televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların program unsurlarının değerlendirilmesi ve yeniden yapılandırılmasına ek olarak, televizyon programcılarının, dinî kurum ve kuruluşların ve akademisyenlerin bu alanda yapacakları hizmet ve çalışmalara ya da konuyla ilgili daha kapsamlı araştırmalara örnek teşkil edecek ve katkı sağlayacaktır. Bu anlamda çalışma geniş kapsamlı bir öneme sahiptir, diyebiliriz.

1.4. Temel ve alt varsayımlar

Çalışmanın temel varsayımını temel problem cümlesinden hareketle

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda, amaç, konu, konu içeriği, konuklar, sunucu, yayın saati ve süresi, konunun işleniş biçimi itibarıyla yayın ilke ve amaçlarına kısmen riayet edilmekte, toplumu dinî ve ahlâkî konularda doğru bilgilendirmeyi amaçlamakla birlikte, tartışmalar çoğunlukla sonuçsuz kalmakta ve ilgili kurumların toplum nazarındaki güvenilirliklerini olumsuz etkilemektedir, şeklinde oluşturduk.

Bu temel varsayım doğrultusunda alt varsayımları

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar, farklı düşünülmüş, plânlanmış ve hazırlanmış olsalar bile, ulaşmak istedikleri amaçlar konusunda izleyiciler üzerinde olumlu etkiler bırakamamaktadır.

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda, konu seçimi ve konu içeriklerinin tespitinde, dikkat çekme ve izlenme oranlarını artırma gibi niteliğe çok büyük etkisi olmayan ilkeler üzerinde durulmakta, konu içerikleri çoğunlukla, problem alanı ile ilgili bilgilerden oluşturulamamaktadır.

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların yayın zamanı ve süresi de çoğunlukla uygun seçilmemektedir. Televizyonun izlenme oranlarının düşük olduğu bir vakitte yayınlanan programlar, süre olarak da izleyenlerin ilgi ve dikkatlerini konuya toplamalarını ve sonuçları takip etmelerini zorlaştıracak derecede uzun tutulmaktadır.

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda sunucular, çoğunlukla konu hakkında yeterli alan bilgisine sahip değildir. Dinî içerikli tartışmaların sunucuları,

zaman zaman sunucu kimliğinden uzaklaşarak taraflı hareket ettikleri izlenimini veren tutum ve davranışlar içerine girmektedirler.

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda, konukların belirlenmesinde genellikle çok seçici davranılmamakta, alanın uzmanları yerine kolay ulaşılabilen, popüler ve medyatik kişiler tercih edilmektedir. Ayrıca, konukların tartışılan konu hakkındaki bilgileri ve statüleri itibarıyla birbirine denk kişiler olmasına dikkat edilmemesi, hem konukların performanslarını hem de programın sonuçlarını olumsuz etkilemektedir.

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda, konunun işleniş biçimi genellikle tartışma metodu ilkelerinden ve problemin çözümünden uzaklaşarak yanlış anlaşılmalara neden olabilecek şekilde, ideolojik ve demagojik bir yaklaşımla çözümsüzlüklere neden olmaktadır.

- Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar, genellikle özel bir izleyici kitlesine hitap etmekle birlikte, konunun çekiciliğine bağlı olarak alan hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapabilecek bilgi birikimine sahip olmayan kişilere de ulaşmakta ve onlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Konukların, kurum temsilcilerinin tutum ve tavırları ile seçilen görüntüler, ilgili kurum ve kuruluşlar hakkında olumsuz düşüncelerin oluşmasına neden olabilmektedir, şeklinde belirledik.

1.5. Sınırlılıklar

Çalışma, tebliğ özelliği taşıması ve zaman faktörü dikkate alınarak, sadece Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim elemanı ve öğrencilerinin anket sorularına verdikleri cevaplarla sınırlandırılmıştır.

1.6. Evren ve örneklem

Araştırmayla ilgili bilgilerin elde edilmesi noktasında, hem programları takip eden hem de içerikleri itibarıyla onları değerlendirebilecek dinî bilgi ve bilimsel alt yapıya sahip kişilerin görüşlerine başvurmanın, tartışma programları hakkında daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılması için uygun olacağını düşündük ve bu düşünceden hareketle İlahiyat Fakültesi öğretim elemanı ve öğrencilerinin görüşlerinden yararlandık.

Araştırmanın evreni İlahiyat Fakültesi öğretim elemanı ve öğrencileri, örnekleme ise Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalışan 64 öğretim elemanı ve öğrenim gören 135 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklemin evreni temsili, tartışılabilir olmakla birlikte, çalışmamızın amacının gerçekleşmesini sağlayabileceği, betimlemeye yönelik ipuçları verebileceği düşüncesindeyiz.

1.7. Yöntem

Uygulamalı bir araştırma olan çalışmamızda betimleme (survey) yöntemi kullanılmış, mevcut durumun tespiti ile birlikte, olması gerekenlerle ilgili sorulara da cevap aranmaya çalışılmıştır. Gerek soruların hazırlanmasında gerekse değerlendirilmesinde zaman zaman

öğrenci ve öğretim elemanlarıyla yüz yüze görüşmeler yapılarak, cevapların güvenilirlik ve geçerliği test edilmeye çalışılmıştır.

1.8. Anket sorularının hazırlanması ve verilerin toplanması

Araştırmamızın temelini oluşturan anket formu hazırlanırken, sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ile ilgili bilgiler ve uzman kişilerin görüşlerinden faydalanılmıştır. Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların incelenmesi için belirlenen farklı konularla ilgili temel sorunun ardından, bu hususu incelemeye yönelik olumlu ve olumsuz ifadeleri içeren sorular, likert ölçeği ile incelenmeye çalışılmış, en sonunda da deneklerin bu husustaki farklı görüşlerini ifade etmelerine fırsat tanıyan bir açık uçlu soruya yer verilmiştir. Anket formunun sonunda yer alan ve televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda görülen yanlışlıkların düzeltilmesine, eksikliklerin giderilmesine imkân tanıyan açık uçlu bir soru bulunmaktadır. Anket formu deneklere şahsen dağıtılmış ve formun doldurulmasıyla ilgili sözlü ve yazılı açıklamalar yapılmıştır.

1.9. Verilerin analizi ve yorumlanması

Ankette, program unsurlarıyla ilgili temel sorularla birlikte yer verilen olumlu ve olumsuz ifadelerin her biri aynı bir soru kabul edilerek, deneklerin verdikleri cevaplar teker teker gözden geçirilmiş, bilgisayar ortamına aktarılmış ve gerekli istatistiksel işlemler yapılmıştır. Derecelenme örneklerindeki bilgiler kontrol edilerek yüzde ve frekans dağılımları belirlenmiştir. Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların daha önce belirlenen program unsurları dikkate alınarak, anketin aynı unsurunu incelemeye yönelik sorularının verileri tek bir tabloda toplanmıştır. Değerlendirmeler ve yorumlar, yüzde ve frekans dağılımları ile açık uçlu sorulara verilen cevaplar dikkate alınarak yapılmıştır. Yüzdeler ve tablolar yorumlanırken “her zaman” ve “çoğunlukla” seçenekleri ile “ara sıra”, “nadiren” ve “hiçbir zaman” seçenekleri olumlu ya da olumsuz sonuçlar şeklinde birlikte değerlendirilmiştir. Çalışmamızın durum tespitine yönelik olması nedeniyle başka istatistiksel analizlere başvurulmamıştır. Olması gerekenleri belirlemeye yönelik açık uçlu soruya verilen cevaplar, dipnotlarda yoğunluk sırasına göre ve deneklerin kısmen ifadeleri düzeltilerek verilmiştir.

2. Bulgular ve yorumları

Bu bölüm iki ana başlık altında incelenecektir. Bu başlıklardan birincisi örneklem grubunun kişisel özelliklerini, ikincisi ise örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar hakkındaki değerlendirmelerini kapsamaktadır.

2.1. Örneklem grubunun kişisel özellikleri

2.1.1. Örneklem grubunun mesleği

Tablo 1

Mesleğiniz?	N	%
Öğretim Elemanı	47	29,4
Öğrenci	113	70,6
Toplam	160	100.0

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, çalışmaya katılan 160 kişinin %29,4’ünü öğretim elemanları, %70,6’sını ise öğrenciler oluşturmaktadır.

2.1.2. Örneklem grubunun yaşı

Tablo 2

Yaşınız?	N	%
18-24	110	68,8
25-34	16	10,0
35-44	22	13,8
45-54	10	6,3
55-64	2	1,3
Toplam	160	100.0

Tablo 2’de görüldüğü gibi çalışma grubunun 18-24 yaş arasındakilerin oranı %68,8, 25-34 yaş arasındakilerin oranı %10,0, 35-44 yaş arasındakilerin oranı %13,8, 45-54 yaş arasındakilerin oranı %6,3, 55-64 yaş arasındakilerin oranı ise 1,3’tür.

Sonuçların oluşumunda, öğrencilerin örneklem grubu içerisindeki oranı etkili olmuştur.

2.1.3. Örneklem grubunun cinsiyeti

Tablo 3

Cinsiyetiniz?	N	%
Kadın	70	43,8
Erkek	90	56,3
Toplam	160	100.0

Tablo 3’te görüldüğü üzere, çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerden %43,8’i kadınlardan, %56,3’ü erkeklerden oluşmaktadır.

Çok yüksek olmamakla birlikte cinsler arasındaki %7,5 oranındaki farklılıkta öğretim elemanlarından sadece 10 kişinin kadın olması etkili olmuştur.

2.1.4. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaları takip etme durumları

Tablo 4

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaları takip ediyor musunuz?	N	%
Her zaman	1	0,6
Çoğunlukla	22	13,8
Ara sıra	66	41,3
Nadiren	65	40,6
Hiçbir zaman	5	3,1
Cevapsız	1	0,6
Toplam	160	100,0

Tablo 4'teki bulgulara göre, çalışmaya katılanların tamamına yakını (%96,2) televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaları takip etmektedir. Ancak bunların %0,6'sı (bir kişi) her zaman, %13,8'i çoğunlukla, %41,3'ü ara sıra, %40,6'sı nadiren takip ettiklerini ifade etmiştir.

Cevapların dağılımı esas alındığında; televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların, yaptıkları iş ve öğrenim gördükleri alanla doğrudan alakalı bir grup tarafından %81,9 oranında ara sıra veya nadiren takip edilmesi dikkat çekicidir. Bu durumun nedenleri ciddi olarak düşünülmelidir. Sorunun devamında programları her zaman takip edemeyenlerin takip edememe nedenleri olarak verilen cevaplar, yoğunlukları itibarıyla şöyle sıralanmıştır: Programlar çok geç saatlerde yayınlanmakta ve süre çok uzun tutulmaktadır./ Konular ilgi çekmemekte, birbirinin aynı veya benzeri olmaktadır./ Programlardaki tartışma usulleri uygun olmamakta ya da program işleniş şekli itibarıyla tamamen seviyesiz olmaktadır./ Tartışmalar dini yermek, insanları yanlış yönlendirmek gibi art niyetli amaçlarla gerçekleştirilmektedir./ Tartışılan konularda bir sonuca ulaşılamamaktadır./ Programlar tüm yönleri itibarıyla nitelikli değildir.

* Yaptığımız gözlem ve görüşmelerden Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü son sınıf öğrencilerinin de sözü edilen programları yeterince izlemedikleri anlaşılmıştır.

2.2. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar hakkındaki değerlendirmeleri

2.2.1. Örneklem grubunun dinî içerikli konuların televizyon haber programlarında tartışılması hakkındaki değerlendirmeleri

Tablo 5

Dinî içerikli konuların tv haber programlarında tartışılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dinî konu ve olaylarla birlikte dinî değerler de başarılı bir şekilde ekrana taşınmaktadır.			5	1,9	47	29,4	82	51,5	24	15,0	4	2,5	160	100,0
Oluşturulan tartışma ortamları ve yapılan fikir alış-verişleri dinî ve dinî kaynaklı problemlerin çözümünü zorlaştırmaktadır.	16	10,0	104	65,0	20	12,5	9	5,6	6	3,8	5	3,1	160	100,0

Tablo 5'te görüldüğü üzere, çalışmaya katılanların %95,7'si, programların ara sıra veya nadiren dinî konu ve olaylarla birlikte dinî değerleri de başarılı bir şekilde ekrana taşıdıkları ya da hiç taşımadıkları düşüncesindedir. %1,9'u ise, çoğunlukla dinî değerlerin başarılı bir şekilde ekrana taşındığını söylemiştir. Oluşturulan tartışma ortamlarının ve yapılan fikir alışverişlerinin dinî ve dinî kaynaklı problemlerin çözümünü zorlaştırdığı konusunda, her zaman veya çoğunlukla cevabını verenlerin oranı %75,0 iken, ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman cevabını verenlerin oranı %21,9 olmuştur.

Cevapların dağılımları birlikte değerlendirildiğinde, öğretim elemanı ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun, dinî içerikli konuların televizyon haber programlarında tartışılmasını uygun bulmadıkları açıktır. Konuyla ilgili olarak yöneltilen açık uçlu soruya verilen cevaplar da¹² bu sonuçları doğrulamaktadır.

12 Kendi aralarında kategorize edildiğinde açık uçlu soruya verilen cevaplar yoğunluk derecelerine göre şu şekilde sıralanmaktadır: Yanlış anlaşılmalara toplumu din konusunda çözümsüzlüğe ve umutsuzluğa sürükleyip dinden uzaklaştırmak gibi olumsuz sonuçlara neden olmamak için programlarda tartışılan konular, kamuoyunun önünde değil, ilmi kaygılarla izleyicilere kapalı ortamlarda uzmanlar tarafından tartışılmalı, sonuçlar ve sonuçlara ulaşılırken ortaya konan farklı çıkış noktaları topluma bildirilmelidir./ Tartışmacılar arasında ilahiyatçı kimliğiyle ortaya çıkan konuklar, konunun uzmanı kişiler değildir. Bazıları art niyetli, kendini ön plâna çıkarmaya çalışan, hatta dinî konularla çok fazla ilgisi olmayan kişilerdir. Halkın güvenini kazanmamışlardır. Hep aynı kişilerin konuk olarak seçilmesi farklı görüş ve düşüncelerin ortaya konmasını engellemektedir./ Seçilen konular genellikle toplumu fazla ilgilendirmemektedir. Güncel değildir ve birbirlerine çok benzemektedir. Dinî olan her şey programlarda tartışılmakta, çok kısa sürede çok geniş konulara yer verilmektedir./ Konu içeriklerinde söylenenlere fazla kaynak gösterilmemekte, çok detay üzerinde durularak zaman zaman gündem saptırılmaktadır./ Programlarda dinî konular topluma ulaştırılıyor ve toplum dinî konularda bilgilendiriliyor gibi görünse de bu konular kullanarak ideolojik üstünlük ve kişisel hakimiyet sağlanmaya çalışılmaktadır./ Tartışmalarda halkın bilgi seviyesinin dikkate alınmaması, uzman kişilerin çağrılmaması, konuların seviyeli bir şekilde ele alınmaması ve gerekli açıklamaların yapılmaması sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını engellemekte ve dinî konularda zihinleri karıştırmaktadır.

2.2.2. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların amaçları hakkındaki değerlendirmeleri

Tablo 6

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların "amaçları" sizce nelerdir?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tartışmalı dinî konularda toplumu bilgilendirmektedir.	1	0,6	16	10,0	57	35,6	67	41,9	17	10,6	2	1,5	160	100,0
Tartışmalı dinî konularda, toplumun dinî problemlerini çözmekte ve yeni dinî hükümler ortaya koymaktadır.	1	0,6	4	2,5	26	16,5	64	40,0	61	38,1	4	2,5	160	100,0
Sunî gündem ve kamuoyu oluşturmak veya siyasi ve ideolojik çıkar sağlamaktır.	20	12,5	108	67,5	23	14,4	7	4,4	1	0,6	1	0,6	160	100,0
Televizyon kanalının izlenme oranını (reytingini) artırmaktır.	25	15,6	106	66,5	25	14,4	6	3,8					160	100,0

Tablo 6'daki bulgulara göre, çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin %10,6'sı televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların her zaman veya çoğunlukla tartışmalı dinî konularda toplumu bilgilendirdiğini, %88,1 oranındaki büyük çoğunluğu, ara sıra veya nadiren bilgilendirdiğini ya da hiç bilgilendirmediğini ifade etmiştir. Programların, tartışmalı dinî konularda toplumun dinî problemlerini çözmesi ve yeni dinî hükümler ortaya koyması konusunda deneklerin %3,1'i her zaman veya çoğunlukla cevabını verirken, %94,4 ile tamamına yakını ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevabını vermiştir. Çalışmaya katılanlar bu iki olumsuz sorunun ardından yöneltilen iki olumsuz sorudan; 'Sunî gündem ve kamuoyu oluşturmak veya siyasi ve ideolojik çıkar sağlamaktır' sorusunu %80,0 oranında her zaman veya çoğunlukla şeklinde, %22,6 oranında da ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman şeklinde cevaplamıştır. "Televizyon kanalının izlenme oranını (reytingini) artırmaktır" sorusunda ise bu oranlar farklılaşmamış, her zaman veya çoğunlukla cevabını verenlerin oranı %81,9, ara sıra veya nadiren cevabını verenlerin oranı %18,2 olmuştur.

Verilerden elde edilen sonuçlar, televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların amaçları konusunda öğretim elemanı ve öğrencilerin farklı görüşlere sahip olduklarını göstermekle birlikte, %80'lerin üzerindeki büyük çoğunluk tarafından amaçların büyük ölçüde olumsuz kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Aynı konuda yöneltilen açık uçlu soruya deneklerin verdikleri cevaplar¹⁵ da bu sonucu doğrulamaktadır.

15 Soruyu cevaplayanların televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların yukarıda belirtilen amaçlarına ek olarak dile getirdikleri hususlar yoğunluk derecelerine göre şöyle sıralanmıştır: Programın toplum üzerindeki etkileri düşünülmeden maddî çıkar ve reyting sağlamak./ Gündemi meşgul etmek ve böylece asıl görülmesi gerekenleri örtbas etmek./ Dinî ve dinî değerleri yıpratmak./ Sunî gündem oluşturmak./ Sorunları çözmek yerine daha karmaşık bir

‘Televizyon kanalının izlenme oranını (reytingini) arttırmaktır’ şeklinde ortaya konulan amaca “hiçbir zaman” cevabını verenlerin olmaması, açık uçlu soruda da en fazla şikayetçi olunan hususun maddî çıkar ve reyting sağlamak olarak belirtilmesi, programların amaçlarını belirlemede kendilerini yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini düşündürmektedir. Çünkü ele alınan konular amaçlar doğrultusunda şekillenecektir.¹⁴ Ayrıca sonuçlar, problem ortaya konulurken belirtilen televizyon programlarının ulusal amaçları ile birbirine zıt bir durum teşkil etmektedir.

2.2.3. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların konu seçimi hakkındaki değerlendirmeleri

Tablo 7

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların “konu seçimini” nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Konular, toplumun öncelikli dinî ihtiyaç ve sorunları arasından seçilmektedir.	5	3,1	22	13,8	47	29,4	61	38,1	23	14,4	1	0,6	160	100,0
Konular, güncel veya popüler dinî konu ya da olaylardan oluşturulmaktadır.	50	18,8	100	62,5	15	9,4	12	7,5	3	1,9			160	100,0
Konular, siyasi gelişme ve yönlendirmelerin etkisiyle seçilmektedir.	18	11,5	81	50,6	36	22,5	15	9,4	5	3,1	5	3,1	160	100,0
Özellikleri itibarıyla tartışma alanı olarak televizyon haber programları dışında ilmi platformlarda ele alınması gereken konulardır.	47	29,4	78	48,8	17	10,6	11	6,9	1	0,6	6	3,8	160	100,0

Tablo 7’deki bulgulara göre, çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin %16,9’u ‘Konular, toplumun öncelikli dinî ihtiyaç ve sorunları arasından seçilmektedir’ sorusuna, her zaman veya çoğunlukla cevabını verirken, %81,9’u da ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman cevabını vermiştir. ‘Konular, güncel veya popüler dinî konu ya da olaylardan oluşturulmaktadır’ sorusuna, katılımcılardan her zaman veya çoğunlukla cevabını verenlerin oranı %81,2, ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevabını verenlerin oranı %18,8 olmuştur. Deneklerden %61,9’u her zaman veya çoğunlukla konuların siyasi gelişme ve yönlendirmelerin etkisiyle seçildiğini kabul ederken, %35,0’i ara sıra veya nadiren kabul etmiş ya da hiç kabul etmemiştir. ‘Özellikleri itibarıyla tartışma alanı olarak televizyon haber prog-

hâle getirmek./ Zihinleri kanştırarak dinî doğru düşünmeyi engellemek./ Dinî konuları kullanarak günün idarecilerini kötölemek ya da yüceltmek./ Dinî sürekli tartışılan bir olgu olarak göstermek./ Hedef kitleye göre amaç belirlememek./ Konuların dinî olma özelliğini dikkate almadan amaçlar belirlemek.

14 Bkz. Güler, D., Bir İletişim Kurumu Olan Çocuk Televizyonu Uygulamaları ile Bir Model Önerisi, s.150.

ramları dışında ilmi platformlarda ele alınması gereken konulardır' sorusunda da durum değişmemiş, çalışmaya katılanların %78,2'si her zaman veya çoğunlukla, %28,1'i ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevabını vermiştir.

1., 2. ve 4. soruların cevapları arasında görülen benzerlik ve yakınlık, televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konular seçilirken dinî ihtiyaç ve sorunların göz önünde bulundurulmadığını, konuların seçiminde siyasî gelişme ve yönlendirmelerin etkili olduğunu ve konuların televizyonlarda değil, ilmi platformlarda ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Konu seçimi ile ilgili bu sonuçlar tablo 6'daki bulguları doğrulamakta ve açık uçlu soruya verilen cevaplarla paralellik göstermektedir.

Konu seçimi ile ilgili olarak yöneltile açık uçlu soruda sık sık dile getirilen hususlar düşünülürken, konuların güncel ve popüler olaylardan oluşmasıyla ilgili sorunun her zaman veya çoğunlukla seçeneğindeki verilerin oranlarının daha yüksek olması beklenmektedir. Çok düşük olmamakla birlikte bu oranın beklenen kadar yüksek olmamasının nedeni, dinî tartışmalarda ele alınan konuların sun'î gündem oluşturmak, insanları din konusunda şüpheciliğe sevk etmek ve reyting sağlamak gibi düşüncelerle belirlendiğinin iddia edilmesi gösterilebilir.

Konuyla ilgili açık uçlu soruda belirtilenler¹⁵ yukarıdaki tabloda elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Fakat, bunlar arasında en çok dikkati çeken husus, tabloda, konuların siyasî gelişme ve yönlendirmelerin etkisiyle seçilmesi konusundaki oranların beklenenden düşük olmasına rağmen, açık uçlu soruda birbirine yakın ifadelerle en çok üzerinde yoğunlaşılan cevap bu seçeneği desteklemektedir. Buradan hareketle cevaplarda kısmen de olsa bir çelişkinin olduğu söylenebilir.

Sonuçlar insanları düşünce farklılıkları konusunda eğiten¹⁶ televizyonların dinî içerikli tartışmalarda ele alınan konuların, çok iyi değerlendirilerek seçilmesi gerekmektedir. Çünkü konu, bir televizyon programının görüntülenecek yönleri, bilgi-kültür değeri vb. bütün yapısını ve özelliklerini belirlemekte ve etkilemektedir. Bu, aynı zamanda kitle iletişim araçlarının kitle bazında etkili olabilmeleri ve kamuoyu oluşturabilmeleri için doğru zamanda doğru iletili seçmelerinin de bir gereğidir.¹⁷

15 Televizyon haber programlarındaki konu seçimi ile ilgili olarak en çok şikayetçi olunan husus, 'konuların güncel ve siyasî olayların etkisiyle oluşturulmasıdır.' Konu seçimi ile ilgili olarak dile getirilen diğer hususlar şunlardır: Konular insanlarda soru ve şüphe oluşturan hususlardır./ Sırf gündeme getirilmek için seçilmektedirler./ Üzerinde tartışılmaya ihtiyaç olmayan konulardır./ Tartışılmak için uygun değildir./ Program yapımcılarının ve televizyon kanalının görüşlerini ortaya koyabilmeleri için kasıtlı olarak seçilmektedirler./ Reyting sağlamak çok önemli bir etkidir.

16 Bkz. Groombridge, B., Televizyon ve İnsanlar, s.72.

17 Bkz. Cereli, S., Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, s. 50.

2.2.4. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların konu içeriklerinin oluşturulması hususundaki değerlendirmeleri

Tablo 8

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların "konu içeriklerinin oluşturulmasını" nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Konu içerikleri, günlük hayatta uygulanabilirlik ve yaşanabilirlik ilkelerine uygun oluşturulmaktadır.	3	1,9	15	9,4	53	33,1	72	45,0	15	9,4	2	1,3	160	100,0
Konu içerikleri, doğru dinî ve ahlâkî bilgilerden oluşmaktadır.	1	0,6	19	11,9	67	41,9	65	39,4	8	5,0	2	1,3	160	100,0
Konu içerikleri, toplumun sosyo-kültürel yapısına, dinî ve ahlâkî değerlere uygun değildir.	2	1,3	46	28,8	63	39,4	40	25,0	7	4,4	2	1,3	160	100,0
Konu içerikleri, amaçlara yöneliktir ve kendi içerisinde bütünlük göstermektedir.	6	3,8	32	20,0	50	31,3	56	35,0	11	6,9	5	3,1	160	100,0

Tablo 8'deki verilere göre, çalışmaya katılan öğretim elemanları ve öğrenciler, konu içeriklerinin günlük hayatta uygulanabilirlik ve yaşanabilirlik ilkelerine uygun oluşturulması ile ilgili soruya, %11,3 oranında her zaman veya çoğunlukla, %87,3 gibi büyük bir orana da ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman cevabını vermiştir. Katılımcıların %12,5'i her zaman veya çoğunlukla, konu içeriklerinin doğru dinî ve ahlâkî bilgilerden oluştuğunu, %86,5'i ara sıra veya nadiren oluştuğunu ya da hiçbir zaman oluşmadığını belirtmiştir. Deneklerin %30,1'i konu içeriklerinin toplumun sosyo-kültürel yapısına, dinî ve ahlâkî değerlerine uygun olmadığını, %48,8' ara sıra veya nadiren uygun olduğunu ya da hiçbir zaman uygun olmadığını ifade etmiştir. 'Konu içerikleri, amaçlara yöneliktir ve kendi içerisinde bütünlük göstermektedir' şeklindeki soruya ise katılımcılar, %23,8 oranında her zaman veya çoğunlukla, %73,2 oranında da ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevabını vermiştir.

Yukandaki sonuçlar televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların günlük hayatta uygulanabilirlik ve yaşanabilirlik ilkelerine uygun oluşturulmadığının, doğru dinî ve ahlâkî bilgileri içermediğinin örneklem grubunun çok büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edildiğini göstermektedir. Fakat televizyonların içinde buldukları toplumdaki soyutlanmış kendine özgü bir kullanımları olmadığı için, kitle iletişim araçlarının ilettiği mesajların nasıl ve ne şekilde anlaşılacağını, hedef kitlenin yaşam ve deneyim alanları belirlemektedir. Bu nedenle de televizyon yayınlarında, özellikle dinî içerikli tartışmalarda ülkenin içinde bulunduğu sosyal koşullar, inanç ve değer sistemleri dikkate alınmak zorundadır.¹⁸

18 Kırş, Oskay, Ü., XIX Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, s.351; Aziz, A., Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi, s.31; Gürbüz, S., Kitle Haberleşme, s.47.

Konuların amaçlara yönelik olması ve kendi içinde bütünlük arz etmesi, özellikle de konu içeriklerinin sosyo-kültürel yapıya ve dinî-ahlâkî değerlere uygun olması konusundaki sorularda, diğer sorulara kıyasla ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman cevaplarının oranlarında artış görülse de, televizyon programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konu içeriklerinin oluşturulması ile ilgili olarak deneklerin kendi görüş ve düşüncelerini ortaya koydukları açık uçlu soruya verilen cevaplarda¹⁹ da ahlâkî değerlerin ihmal edildiği ortaya çıkmaktadır.

2.2.5. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların yayın saat ve süreleri hakkındaki değerlendirmeleri

Tablo 9

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların "yayın saatlerini ve sürelerini" nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Programların yayın saati ve süresi haber programlarının amaçlarını gerçekleştirecek şekilde düzenlenmektedir.	30	18,8	80	50,0	22	13,8	16	10,0	5	3,1	7	4,4	160	100,0
Programların yayın saatleri genellikle televizyonların yoğun izlenme saatlerine uygun değildir.	46	28,8	80	50,0	16	10,0	12	7,5	5	1,9	5	1,9	160	100,0
Yayın süresi, izleyicilerin programı ilgi ve dikkatle izlemelerini zorlaştıracak şekilde uzun tutulmaktadır.	22	13,8	82	51,5	52	20,0	19	11,9	5	3,1			160	100,0
Programların yayın saat ve süreleri toplumun her kesimine yayınları izleme imkânı tanıyacak şekilde düzenlenmektedir.	2	1,5	13	8,1	32	20,0	69	43,1	41	25,6	3	1,9	160	100,0

Tablo 9'da da görüldüğü gibi, çalışmaya katılanların %68,8'i her zaman veya çoğunlukla programların yayın saat ve sürelerinin haber programlarının amaçlarını gerçekleştirecek şekilde düzenlenmediğini, %26,9'u ara sıra, nadiren düzenlendiğini ya da hiçbir zaman böyle bir düzenlemenin olmadığını söylemiştir. Katılımcıların %78,8'i programların yayın saatlerinin, genellikle televizyonların yoğun izlenme saatlerine uygun olmadığını, %19,4'ü ara sıra, nadiren uygun olduğunu ya da hiçbir zaman uygun olmadığını belirtmiştir. Programların yayın süreleri ile ilgili soruda da deneklerin %65,1'i her zaman veya çoğunlukla yayın sürelerinin izleyicilerin programı ilgi ve dikkatle izlemelerini zorlaştıracak şekilde uzun tutulduğunu, %35,0'i ara sıra veya nadiren yayın sürelerinin uzun olduğunu ya da hiçbir zaman uzun olmadığını ifade etmiştir. 'Programların yayın saat ve süreleri toplumun her kesimine yayınları izleme imkânı tanıyacak şekilde düzenlenmektedir' şeklindeki soruya ise katılımcıların %9,4'ü her zaman veya çoğunlukla, %88,7'si ise ara sıra, nadiren ya da hiçbir zaman cevabını vermiştir.

19 Konu içeriklerinin oluşturulması ile ilgili olarak çalışmaya katılanların dile getirdikleri şikayetler şöyledir: Konu içerikleri günlük hayatta yaşanabilir hususları içermemektedir./ Zaman zaman ahlâkî değerler ihmal edilmektedir./ Çok amaçlılığın verdiği karmaşıklık söz konusudur./ Toplumun ihtiyaçlarına ve problemlerin çözümüne yönelik oluşturulmamaktadır.

II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi

Yukandaki sonuçlarda en çok dikkat çeken husus, programların yayın saat ve sürelerinin her kesime izleme imkânı tanıyacak şekilde düzenlenmemesidir. Haber programlarının belli hedef kitlesinin olması ve tartışma programlarının izleyici oranlarının diğer programlara kıyasla az olması²⁰ programların televizyonun en çok izlendiği saatlere konmamasına gerekçe olarak gösterilebilir. Fakat haber programlarının, toplumun bilgilendirilmesini ve aydınlatılmasını sağlama gibi daha önce bahsedilen amaçları dikkate alındığında, bu gerekçenin çok geçerli olduğunu kabul etmek zordur. Nitekim programların yayın saat ve sürelerinin amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenmediğini, yayın sürelerinin de izleyicilerin ilgi ve dikkatle programı takip etmelerini engellediğini ortaya koyan sonuçlar da bu düşüncemizi desteklemektedir. Tablo 4'te dinî içerikli tartışmaların takip edilememesi nedeniyle en fazla yayın saat ve sürelerinin uygunsuzluğunun gösterilmesi de programların yayın saat ve sürelerinin hedef kitleye uygun olmadığını ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili açık uçlu sorudaki benzer ifadeler de²¹ programlarda, yayın saat ve süresinin hedef kitleye uygun oluşturulmadığını göstermektedir.

2.2.6. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların sunucuları hakkındaki değerlendirmeleri

Tablo 10

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların "sunucularını" nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Sunucular tartışılan konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahiptir.			17	10,6	47	29,4	74	46,3	22	13,8			160	100,0
Programlarda sunucuların kendi kişiliklerinin ve çalıştıkları kurumun etkisi görülmektedir.	26	16,3	105	65,6	21	13,1	7	4,4			1	0,6	160	100,0
Sunucular, programa katılan konuklar arasında yönetim sorumluluğunu gerekli şekilde sağlamaktadır.	1	0,6	32	20,0	60	37,5	53	33,1	12	7,5	2	1,3	160	100,0

Tablo 10'da da görüleceği üzere, çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin %10,6'sı çoğunlukla sunucuların tartışılan konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olduklarını belirtirken, %89,5'i ara sıra veya nadiren bilgi sahibi olduklarını ya da hiçbir zaman bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %81,9'u her zaman veya çoğun-

20 Şenyapılı, Ö., Toplum ve İletişim, s.55.

21 Konuyla ilgili açık uçlu soruda belirtilenler, yoğunluk derecelerine göre şöyledir: Programlar çok geç saatte yayınlanmaktadır./ Süre gereğinden fazla uzun tutulmaktadır./ Programların izlenme oranları dikkate alındığında çok erken saatlere konulması beklenmemektedir, ancak bu kadar da geç saatlerde yayınlanmamalıdır./ Programlar toplumun tümüne izleme imkânı tanımamaktadır.

lukla, programlarda sunucuların kendi kişiliklerinin ve çalıştıkları kurumun etkisi görüldüğünü, %17,5'i ara sıra veya nadiren görüldüğünü ifade etmiştir. Programa katılan konuklar arasında yönetim sorumluluğunu sağlama konusunda ise katılımcılar, %20,6 oranında her zaman veya çoğunlukla, %77,1 oranında da ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman cevabını vermiştir.

Denekler, ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman cevapları ile (%89,5) sunucuların tartışılan konularda yeterli bilgi birikiminin olmadığını; her zaman veya çoğunlukla cevapları ile de (%81,9) sunucuların tartışmalarda tarafsız davranmayarak kişiliklerinin ve çalıştıkları kurumun etkisinde kaldıklarını çok yüksek oranlarla belirtmiştir. Soruların cevaplandırılmasında dikkati çeken hususlardan biri, ilk soruda her zaman 2. soruda da hiçbir zaman seçeneklerine yönelimin olmamasıdır.

Denekler, sunucuların bilgi ve tarafsızlık konusundaki yetersizliklerinden sonra sunuculuk vasıflarının gereği olan yönetim sorumluluğunu da, genellikle yerine getiremediklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili açık uçlu soruda dile getirdikleri hususlar da²² tablodaki yüzdelerle paralellik göstermekte ve bu sonuçları doğrulamaktadır. Tablodaki sorularda yer almasına rağmen sunucuların adaletsiz ve taraflı davranmalarının, kişisel düşüncelerini ön plâna çıkarmalarının denekler tarafından açık uçlu soruda tekrar vurgulanması dikkati çeken bir diğer husustur.

Konuyla ilgili tüm bu sonuçlar, çalışmaya katılanların sunucularla ilgili olarak "sorumluluğunun bilincinde, nesnel ve tarafsız görüntüsü ile metnini dengede tutan kişidir"²³ şeklindeki haberci tanımında belirtilen vasıfları yeterince taşımadıkları kanaatine sahip olduklarını göstermektedir. Fakat, televizyonun bilgilendirme ve yönlendirme işlevlerini başarılı bir şekilde yerine getirebilmesi için, başarılı yapımcı ve sunuculara ihtiyaç vardır.²⁴

22 Bu konudaki açık uçlu soruda belirtilenler yoğunluk derecelerine göre şöyle sıralanmıştır: Konuklar arasında taraf tutulmakta ve adaletli davranılmamaktadır./ Genellikle konuya hâkim değildirler./ Kişisel düşünceleri doğrultusunda hareket etmektedirler./ Reyting sağlama düşüncesiyle konuklar arasında çatışmaların çıkmasına müsaade etmektedirler./ Konuklar arasındaki yönetim sorumluluğunu gerektiği şekilde yerine getirememektedirler. Konuyu kendi istedikleri alana kaydırarak programı ana fikrinden uzaklaştırmaktadırlar.

23 Sanoğlu, G., *Televizyon (Program Yapımı ve Yönetimi)*, s.218.

24 Bkz. Groombridge, B. *Televizyon ve İnsanlar*, s. 76.

2.2.7. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların konuk seçimi hususundaki değerlendirmeleri

Tablo 11

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların "Konuklarının seçimini "nasıl değerlendiriyorsunuz?"	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Medyada popüler kişiler tercih edilmektedir.	64	40,0	89	55,6	7	4,4							160	100,0
Konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip alanın uzmanı kişilerdir.	2	1,5	24	15,0	67	41,9	57	35,6	9	5,6	1	0,6	160	100,0
Konunun uzmanı olmamakla birlikte farklı ideolojik ve siyasî kimlikleriyle ön plâna çıkan kişiler özellikle tercih edilmektedir.	29	18,1	102	63,8	24	15,0	4	2,5			1	0,6	160	100,0
Konu üzerinde farklı düşüncede olsalar bile, eğitim seviyeleri ve buldukları konum açısından eşit kişiler olmalarına dikkat edilmektedir.			54	21,3	57	35,6	46	28,8	18	11,5	5	3,1	160	100,0

Tablo 11'de görüldüğü gibi televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konukların seçimini değerlendirmek amacıyla yöneltilen ilk soruya çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin %95,6'sı her zaman veya çoğunlukla konuklar seçilirken medyada popüler kişilerin tercih edildiğini, %4,4'ü ara sıra medyatik kişilerin tercih edildiğini ifade etmiştir. 'Konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip, alanın uzmanı kişilerdir' şeklindeki soruya ise katılımcıların %16,3'ü her zaman veya çoğunlukla, %83,1'i ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevabını vermiştir. Deneklerin %81,9'u konuk seçiminde her zaman veya çoğunlukla konunun uzmanı olmamakla birlikte farklı ideolojik ve siyasî kimlikleriyle ön plâna çıkan kişilerin özellikle tercih edildiğini, %17,5'i ara sıra veya nadiren bu durumun söz konusu olduğunu belirtmiştir. Son soruda ise çalışmaya katılanların %21,3'ü konu üzerinde farklı düşüncede olsalar bile, eğitim seviyeleri ve buldukları konum açısından eşit kişiler olmalarına çoğunlukla dikkat edildiğini söylerken, %84,7'si ara sıra veya nadiren dikkat edildiğini ya da hiçbir zaman dikkat edilmediğini söylemiştir.

Bulgular, programların amacına ulaşmasında ve tartışmada ele alınan konuların açıklanarak çözüme kavuşturulmasında, özellikleri gereği çok önemli bir konuma sahip olan konukların, konunun uzmanı olmak gibi objektif kriterler yerine, popülerlik, farklı ideolojik ve siyasî kimliklerle ön plâna çıkmak gibi özellikler dikkate alınarak seçildiklerini, eğitim seviyeleri ve buldukları konum itibarıyla da birbirleriyle denk kişiler olmadıklarını göstermektedir. Açık uçlu soruya verilen cevaplarda da²⁵ bu sonuçlarla paralel bir şekilde, konukların içinde buldukları kitleyi ve sahip oldukları misyonu temsil etmedikleri belirtilmektedir.

25 Açık uçlu soruda katılımcıların cevapları yoğunluk derecesine göre şöyle sıralanmaktadır: Konunun uzmanı değil popüler kişiler tercih edilmektedir./ Konuklar katıldıkları televizyon kanalının görüşlerine sahip kişilerdir./ Hep aynı kişiler konuk olarak çağrılmaktadır./ Yeterli bilgi birikimine sahip değildirler./ İçinde buldukları kitleyi ve misyonu temsil etmemektedirler.

Tartışma programlarında görüntüsel öğeler, doğruyu ve gerçeği dile getiren insanların inandırıcılığını tamamlayıcı unsurlar oldukları için²⁶ konukların seçiminde asıl kriterleri göz önünde bulundurmamak, programların başarısını, toplum nezdindeki saygınlığını ve güvenirliliğini, tartışılan konuların gereği olarak dinî duygu ve düşünceleri büyük ölçüde olumsuz etkileyecektir.

2.2.8. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konukların performansları hakkındaki değerlendirmeleri

Tablo 12

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda "konukların performanslarını" nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bağlı oldukları kurum ve kuruluşları gerektiği şekilde temsil etmektedirler.	11	6,9	57	35,6	54	33,8	30	18,8	6	3,8	2	1,3	160	100,0
Tartışmacı tutum ve davranışlarıyla halk nezdinde örnek ve saygın bir kişilik ortaya koymaktadırlar.			18	11,3	53	33,1	73	45,6	15	9,4	1	0,6	160	100,0
Konunun uzmanı olmadıkları ve konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları için daha çok demagojik ve ideolojik tutum ve davranışlar içerisine girmektedirler.	18	11,3	95	59,4	37	23,1	8	5,0			2	1,3	160	100,0

Tablo 12'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin %42,5'i her zaman veya çoğunlukla konukların bağlı oldukları kurum ve kuruluşları gerektiği şekilde temsil ettiklerini belirtirken, %56,4'ü ara sıra veya nadiren temsil ettiklerini ya da hiçbir zaman temsil etmediklerini belirtmiştir. Veriler, tartışmacıların tutum ve davranışlarıyla halk nezdinde örnek ve saygın bir kişilik ortaya koymaları konusunda değişmiş, katılımcıların %11,3'ü bu soruyu çoğunlukla, %88,1'i ise ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman şeklinde cevaplamıştır. Deneklerin %70,7'si her zaman veya çoğunlukla, konunun uzmanı olmadıkları ve konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları için daha çok demagojik ve ideolojik tutum ve davranışlar içerisine girdiklerini ifade etmiştir. Ara sıra veya nadiren böyle bir tutum içine girdiklerini ifade edenlerin oranı ise %28,1 olmuştur.

Bulgular, tartışmacı olarak seçilen konukların performanslarının yeterli olmadığını, toplum nezdinde örnek ve saygın bir kişilik ortaya koyamadıklarını, bilgi eksiklikleri sebebiyle demagojik tutum ve davranış içerisine girdiklerini göstermektedir. Bu durum tablo 11'de konuk seçimi konusunda söylenenlerin sonucu olarak kabul edilebilir. Çünkü gerekli kriterler göz önünde bulundurulmaksızın seçilen konukların, daha farklı performanslar sergilemelerini beklemek mümkün değildir.

26 Bkz. Sanoğlu, G., Televizyon (Program Yapımı ve Denetimi), s.256.

Önce değerlendirilen program unsurlarından farklı olarak, bu konudaki açık uçlu soruda, konukların performansları hakkında, tablodaki kapalı uçlu sorularda belirtilen hususlara değinilmemiştir.²⁷ Fakat bu iki tip soruda belirtilen düşünceler birbirinden tamamen ayrı da değildir. Görüşler hem sorularla hem de soruların verileriyle paralellik göstermektedir.

2.2.9. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konuların işleniş biçimi hususundaki değerlendirmeleri

Tablo 13

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda "konuların işleniş biçimini" nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Programlarda konu ve olaylar olduğu gibi ortaya konulmaktadır.	5	3,1	28	17,5	52	32,5	64	40,0	7	4,4	4	2,5	160	100,0
Konuların işlenişinde "mesajdan çok mesajın iletiliş biçimi etkilidir" düşüncesi esas alınmaktadır.	15	9,4	85	53,1	35	21,9	17	10,6	6	3,8	2	1,3	160	100,0
Konunun ana çizgisinden uzaklaşılarak daha çok dramatik ve duygusal yönleri üzerinde durulmaktadır.	8	5,0	94	58,8	45	26,9	12	7,5	5	1,9			160	100,0
Konular belirsiz, karmaşık bir üslup ve kolay anlaşılamayan bir dille sunulmaktadır.	10	6,3	75	46,9	49	30,6	23	14,4	2	1,3	1	0,6	160	100,0

Tablo 13'te görüleceği üzere, çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin %20,6'sı her zaman veya çoğunlukla, %78,9'u ara sıra veya nadiren programlarda konu ve olayların olduğu gibi ortaya konulduğunu ya da hiçbir zaman ortaya konulmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %62,5'i konuların işlenişinde "mesajdan çok mesajın iletiliş biçimi etkilidir" düşüncesinin esas alındığını, %36,3'ü ara sıra veya nadiren bu düşüncenin esas alındığını ya da hiç alınmadığını ifade etmiştir. Deneklerin, %63,5'i her zaman veya çoğunlukla konunun ana çizgisinden uzaklaşılarak daha çok dramatik ve duygusal yönleri üzerinde durulduğu, %36,3'ü ara sıra veya nadiren durulduğu ya da hiçbir zaman durulmadığı cevabını vermiştir. Katılımcılardan 'konular belirsiz, karmaşık bir üslup ve kolay anlaşılamayan bir dille sunulmaktadır' sorusuna her zaman veya çoğunlukla cevabını verenlerin oranı %53,2, ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevabını verenlerin oranı %56,3 olmuştur.

Verilerden hareketle, televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konuların işleniş biçimi, özellikle de üslup ve dil kullanımı açısından daha önce değerlendirilen diğer unsurların sonuçlarına oranla, iyi durumda oldukları söylenebilir. Ancak, cevaplar kendi içinde değerlendirildiğinde, sonuçların çok fazla olumlu olmadığı da bir gerçektir.

27 Konukların performanslarıyla ilgili açık uçlu soruda belirtilen hususlar şöyledir: Konuklar programa hazırlıklı gelmemektedirler./ Konuşma ve ikna kabiliyetleri itibarıyla yetersizdirler./ Sahip oldukları misyonu başarıyla temsil etmemektedirler./ Tartışmalarda düşüncelerini rahatça ortaya koyamamaktadırlar./ Ahlâkî ilkelere ters düşen tutum ve davranışlar içerisine girmektedirler./ Konuları yüzeysel olarak ele almaktadırlar./ Birbirlerine karşı saygılı davranmamaktadırlar./ Kendi ideolojilerini ön plâna çıkarmaktadırlar. Gösteri ve şov amaçlı davranışlar sergilemektedirler./ Zaman zaman uzmanı olmadıkları alanlarda konuşmaktadırlar./ Televizyon kanalının genel felsefesine göre konukların performansları değişmektedir.

Konuyla ilgili açık uçlu soruda deneklerin ifade ettikleri²⁸ de programların konunun işlenişinde gösterdikleri başarının yeterli olmadığını düşündürmektedir. Televizyon üzerine yapılmış çalışmalardan bazılarında da televizyon haber programlarının dramatik oluşumlarının etkisinde kaldıkları,²⁹ hatta gerçekleri saptırarak işledikleri³⁰ belirtilmektedir.

“Tüm ülkelerin yayın politikalarında en önemli politikardan birinin tarafsızlık politikası”³¹ olduğu; toplumun yönlendirilmesinde, gerçeğin olduğu gibi ortaya konmasının haber programları için çok büyük bir önem taşıdığı; gerçeğin saptırılmasının ve tarafsızlığın ortadan kaldırılmasının televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalara olumsuz etkilerinin başka konuların tartışıldığı programlara göre daha büyük olduğu veya olacağı düşünüldüğü zaman, diğer unsurları gibi konuların işlenişinde de programların metod ve teknik olarak yeniden düzenlenmelerinin gerektiği söylenebilir.

2.2.10. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların toplum ve kurumlar üzerindeki etkileri hakkındaki değerlendirmeleri

Tablo 14

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların “toplum ve kurumlar üzerindeki etkilerini” nasıl değerlendiriyorsunuz?	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Nadiren		Hiçbir zaman		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dinî konuların ehliyetsiz ve liyakatsiz kişiler tarafından tartışılması bireyin ve toplumun dinî anlayış ve yaşayışlarını olumsuz etkilemektedir.	65	39,4	85	53,1	9	5,6	2	1,3	1	0,6			160	100,0
Dinin bilimsel temellere oturtulması ve İslâm'ın doğru anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.	7	4,4	7	4,4	40	25,0	71	44,4	32	20,0	3	1,9	160	100,0
Toplumdaki yaygın olan geleneksel din anlayışına bağlılık ve süreklilik kazandırmaktadır.	9	5,6	27	16,9	37	23,1	53	33,1	27	16,9	7	4,4	160	100,0
Toplumda olumlu bir İslâm imajı oluşturmaktadır.			7	4,4	58	23,8	61	38,1	55	33,1	1	0,6	160	100,0
DİB ve diğer kurumların yayınladığı diğer dinî televizyon programlarıyla bütünlük arz etmektedir.	1	0,6	7	4,4	45	28,1	60	37,5	40	25,0	7	4,4	160	100,0
Dinî temsil etme konumundaki kurumların (DİB ve İlahiyat fakülteleri gibi...) çalışmalarını olumsuz etkilemekte ve güvenilirliklerini sarsmaktadır.	21	13,1	85	53,1	37	23,1	14	8,8	1	0,6	2	1,3	160	100,0

28 Konuların işleniş biçimiyle ilgili olarak açık uçlu soruya verilen cevaplar yoğunluk derecelerine göre şöyle sıralanmıştır: Kullanılan dil halkın anlayacağı şekilde değildir./ Programlarda yönetim tam olarak sağlanamadığı için kimin ne dediği belli olmamaktadır./ Tartışmalar çoğunlukla sıkıcı bir ortamda gerçekleştirilmektedir./ Konuların belirli bir plân dahilinde işlenmesine önem verilmemektedir./ Programlarda konuyu açıklayacak ve problemin çözümüne yardımcı olacak görüşlere fazla yer verilmemektedir.

29 Bkz. Groombridge, B., Televizyon ve İnsanlar, s.77.

30 Bkz. Cereli, S., Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, s.78.

31 Vural, S., Radyo ve Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, s.38.

Tablo 14'teki verilere göre, çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin %92,5'i, yani tamamına yakını, her zaman veya çoğunlukla dinî konuların ehliyetsiz, liyakatsiz kişiler tarafından tartışılmasının bireyin ve toplumun dinî anlayış ve yaşayışını olumsuz etkilediğini, %6,9'u ise bu durumun ara sıra veya nadiren söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Çalışmaya katılanların, %8,8'i her zaman veya çoğunlukla yapılan tartışmaların dinin bilimsel temellere oturtulmasına ve İslâm'ın doğru anlaşılmasına yardımcı olduğunu söylerken, %89,4'ü ara sıra veya nadiren bu görevlerini yerine getirdiklerini ya da hiçbir zaman yerine getiremediklerini söylemiştir. Deneklerin %22,5'i her zaman veya çoğunlukla toplumdaki yaygın geleneksel din anlayışına bağımlılık ve süreklilik kazandığını, %73,1'i ise ara sıra veya nadiren programların böyle sonuçlarının olduğunu ya da hiçbir zaman olmadığını belirtmiştir. Programların toplumda olumlu bir İslâm imajı oluşturması konusunda ise deneklerin sadece %4,4'ü çoğunlukla cevabını verirken, %94,0'ü ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevabını vermiştir. Dinî içerikli tartışmaların birey ve toplumun din anlayışı üzerindeki etkileri konusunda yöneltilen bu dört sorudan sonra, çalışmaya katılanların %5,0'i her zaman veya çoğunlukla cevaplarıyla programların diğer dinî ve ahlâkî programlarla bütünlük arz ettiğini, %80,6'sı ara sıra, nadiren veya hiçbir zaman cevaplarıyla programların diğer dinî ve ahlâkî programlarla çok fazla bütünlük arz etmediğini ifade etmiştir. 'Dinî temsil etme konumundaki kurumların (DİB ve ilahiyat fakülteleri gibi...) çalışmalarını olumsuz etkilemekte ve güvenilirliklerini sarsmaktadır' sorusunda ise oranlar biraz farklılaşmış, deneklerin %66,5'i her zaman veya çoğunlukla, %32,5'i ara sıra, nadiren ya da hiçbir zaman cevabını vermiştir.

Tablo 5'ten tablo 13'e kadar elde edilen bulgularda, televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların, tartışma programlarının unsurları itibarıyla örneklem grubu tarafından nasıl değerlendirildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu tabloda ise öncekilerden farklı olarak, programların birey ve toplumun dinî anlayışı, kurumlar ve kurumların faaliyetleri üzerinde bıraktığı etkiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dinî içerikli tartışmaların birey ve toplumun dinî anlayışı konusundaki etkilerinin incelendiği ilk dört sorunun bulgularından, deneklerin büyük çoğunluğunun, hatta bazı sorularda tamamına yakınının, programların bu konudaki etkilerinin olumlu olmadığı kanaatini taşıdıkları anlaşılmaktadır. İlgili kurumlar ve kurumların çalışmalarına etkileri konusundaki son iki soruda da sonuçlar değişmemiş ve çalışmaya katılanlar, yine çok yüksek oranlarla, dinî içerikli tartışmaların Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilgili kurumlar ile onların çalışmalarını ve güvenilirliklerini olumsuz etkilediği kanaatine varmışlardır. Açık uçlu soruya verdikleri cevaplarda⁵² denekler, farklı ifadelerle de olsa görüşlerini temellendirmişlerdir.

52 Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların toplum ve kurumlara etkileriyle ilgili açık uçlu soruya deneklerin verdikleri cevaplar, yoğunluklarına göre şöyle sıralanmıştır: Tartışma programları ilgili kurumlara ve çalışanlarına karşı toplumun güvenini sarsmış ve onları

Fakat bu sorudaki cevaplarda, dinî içerikli tartışmaların kurumlardan çok toplumun dine ve dinî konulara bakışında ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar üzerinde durulmuştur. Sonuçlar, ehliyetsiz ve liyakatsiz kişiler tarafından dinî konuların tartışılmasının dinî anlayışlara etkileri, İslâm'ın bilimsel temellere oturtularak tartışılmaması ve olumlu bir İslâm imajı oluşturulamaması konularında %90'lı oranlarla ortaya konan düşünceleri desteklemekte ve açıklık getirmektedir.

Tablodaki ve açık uçlu sorudaki cevaplar, çalışmanın giriş bölümünde zaman zaman da bulguların yorumlanması sırasında dile getirilen, televizyonun, televizyon haber programlarının, bunlar arasında da dinî içerikli tartışmaların amaçlarına tamamen zıttır. Bu sonuç, televizyon haber programlarında dinî konuların tartışılması, dinî içerikli tartışmaların amaçları, konu seçimi, konu içeriklerinin oluşturulması, sunucuları, konuklarının seçimi, konuklarının performansları ve konuların işlenişi ile ilgili olarak elde edilen bulgulardan sonra, beklenen bir sonuçtur.

2.2.11. Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar konusundaki beklenti ve teklifleri

Çalışmamızda televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaları; program unsurları itibarıyla niteliksel olarak betimlemeye ve değerlendirmeye yönelik sorular yanında, konuyla ilgili beklenti ve tekliflerini tespit etmeyi hedefleyen sorulara da yer verdik. Çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrenciler, program unsurlarıyla ilgili değerlendirme sorularına verdikleri cevaplar çerçevesinde, unsurlar hakkındaki beklenti ve önerilerini de belirtmişlerdir.

Biz çalışmamızın bu bölümünde sık sık tekrarlanan ve ilgi çeken, beklenti ve tekliflerini, deneklerin ifadelerini kısmen düzelterek vereceğiz.

Örneklem grubunun, dinî içerikli tartışma programlarının amaçlarıyla ilgili beklenti ve teklifleri yoğunluk derecelerine göre şöyle sıralanmıştır: Halkı bilgilendirmek./ Reyting sağlamaktan vazgeçmek./ İnsanların dinî doğru ve iyi anlamalarına yardımcı olmak./ Dine hizmet etmek/ Siyasî ve ideolojik olmamak./ Yanlış anlaşılmalara ve hurafeleri ortadan kaldırmak./ Dini daha iyi yaşama imkânı sağlamak./ Farklı kesimler arasında çatışma çıkma-

olumsuz etkilemiştir./ Tartışılan konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olmayan kişilerin verdikleri bilgiler toplumu olumsuz etkilemekte, onları çelişkiye düşürerek dinî konularda kendilerini geri çekmelerine neden olmaktadır./ Konuklar İslâm'ı yanlış aktarmaktadırlar./ Programlarda tutarsız din adamı profili ortaya çıkarılmaktadır./ Dinî problemleri çözmek yerine daha çok problem oluşturulmaktadır./ Dinin temel prensipleriyle bütünlük arz eden sonuçlara varılmamaktadır./ Toplum din konusunda yanlış yönlendirilmektedir./ Farklı anlaşılmalara imkân veren konular üzerindeki görüş ayrılıkları ve ideolojik yaklaşımlar nedeniyle din yanlış yansıtılmakta, bu da dinin temel iddiaları bakımından birtakım belirsizlikler içerdiği izlenimini vermektedir.

sını önlemek./ Dini, dünyevî kaygılar gütmeden anlatmak./ Dini yermemek./ Dinî ve millî kültürü geliştirmek./ Eğitime ve din eğitimine katkı sağlamak./ Toplumunu dinî ve ahlâkî davranışlara yönlendirmek./ Sonuca ulaşma düşüncesiyle hareket etmek./ Çok amaçlıktan kaçınmak.

Dinî içerikli tartışma programlarının amaçlarıyla ilgili yukarıdaki beklenti ve teklifleri, daha çok bugünkü uygulamalarda görülen olumsuzluk ve yetersizlikler belirlemektedir. Öneriler içerik itibarıyla benzerlik göstermektedir. Amaçlarla ilgili önerilerin pek çoğu uygulanabilirlik ilkesine uygun önerilerdir, diyebiliriz.

Örneklem grubunun, konu seçimindeki beklenti ve önerileri sıklık derecelerine göre şu şekilde oluşmuştur: Profesyonellerin değil toplumun ihtiyaç duyduğu, karmaşık olmaları sebebiyle insanların kendi kendilerine çözemedikleri, toplumun çoğunluğunu ilgilendiren, günlük yaşama ait, halkın yanlış anladığı, İslâm anlayışına ters olmayan, reyting amacı taşımayan, siyasî içerik yerine sosyo-kültürel içeriğe sahip, insanları umutsuzluğa sürüklemeyen, ilgi çekici, uygulama imkânı olan konular seçilmelidir.

Çalışmaya katılan deneklerin, konu seçimiyle ilgili beklenti ve teklifleri, içerik açısından çok farklılık göstermemekle birlikte, genel olarak amaçlarda ortaya konulan beklentiler doğrultusunda şekillenmiştir.

Örneklem grubunun, konu içeriklerinin oluşturulması ile ilgili beklenti ve önerileri de şöyledir: Konu içerikleri, dinî ve ahlâkî ilkelere ters düşmeyecek, problemlili konuları bütün yönleriyle inceleyecek, ayrıntılar üzerinde gereğinden fazla durmayacak şekilde oluşturulmalıdır./ Günlük meselelerle birlikte ahlâkî yaşamı da inceleyecek, gelenek ve moderniteyi birleştirecek şekilde olmalıdır./ Konuyu en iyi şekilde açıklayacak, bilimsellik yanında dinin duygu boyutunu da ihmal etmeyecek, izleyicilerin yaşadıkları çevresel koşullara ve eğitim düzeylerine göre, somut çözümlere ulaşacak şekilde düzenlenmeli ve uzman kişiler tarafından hazırlanmalıdır.

Konu içeriklerinin oluşturulması konusunda ortaya konulan önerilerden bazıları birkaç kez tekrar edilmiş olmakla birlikte, belli bir görüş üstünde yoğunlaşmamıştır. Beklenti ve önerilerden bazıları, bir televizyon programında değil, bilimsel bir çalışma ortamında gerçekleştirilebilecek niteliktedir.

Örneklem grubunun televizyon haber programlarındaki yayın saat ve süreleri üzerindeki beklenti ve önerileri cevapların yoğunlaşma durumları dikkate alınarak şu şekilde sıralanmıştır: Programlar herkesin ya da halkın çoğunluğunun izleyebileceği saatlere konmalıdır./ Yayın saatleri çok erken ya da çok geç olmamalıdır./ Yayın süreleri çok uzun tutulmamalıdır./ Programlar, şu anda yayınlanan saatlerden çok daha erken bir saatte yayınlanmalıdır./ Programlar gece yarısından önce, haber bültenlerinden sonra yayınlanmalıdır./ Yayın saatlerinde, televizyonun yoğun izlenme saatlerine dikkat edilmelidir./ İlgililerin izleyebilecekleri saatler seçilmelidir./ Süreler konuya göre belirlenmeli ama bir ya da iki saat geçmemelidir.

Dinî içerikli tartışmaların yayın saat ve süreleri konusundaki teklifler, çoğunlukla tablo 4'teki dinî içerikli tartışmaların izlenmeme nedenleri ve tablo 9'daki yayın saat ve süreleri konusunda yapılan değerlendirmeler doğrultusunda şekillenmiştir. Önerilerin aralarında farklılıklar ve çelişkiler olmakla birlikte, genel itibarıyla programların yayın saat ve süreleri konusunda uygulanabilirlik ilkesine uygun önerilerdir.

Örneklem grubunun sunucularla ilgili önerileri ise yoğunluk derecelerine göre şöyle oluşmuştur: Sunucular, konuyla ilgili önceden araştırma yapmış, konuklar hakkında gerekli bilgi birikimine sahip olmalıdır./ Objektif, tarafsız davranmalı, konuklar arasında ayırım yapmamalıdır./ Tartışma programını yönetme konusunda gerekli teknik bilgiye sahip ve tartışmaya hâkim, kurum ve kuruluşların etkisinde kalmayan, konulara ideolojik yaklaşmayan, bilimselliği ön plâna çıkaran, şov yapmaktan kaçınan, reyting kaygısı taşımayan, yaptıkları işin bilincinde olan, kendi düşüncelerini konu ve konuklara yansıtmayan, dinî ve ahlâkî değerleri yüksek kişiler olmalıdır.

Deneklerin, sunucunun görevleri ve iyi bir sunucuda olması gereken vasıflar şeklinde ortaya koydukları beklenti ve önerileri, tablo 10'daki elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Önerilerden bazılarının uygulama imkânına sahip olmadığı görülmektedir. Önerilerin pek çoğu, başarılı bir haber programı için bir sunucuda bulunması gereken nitelikler ve daha önce verilen haberci tanımıyla örtüşmektedir.

Çalışmaya katılanların, televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda konuk seçimi ile ilgili önerileri yoğunluk derecelerine göre şöyle oluşmuştur: Konuklar, alana hâkim olmayan kişiler yerine, hem dinî bilgilere hem de tartışılan konuya hâkim kişilerden seçilmelidir./ Medyatik olmayan, halkın sevdiği ve onlarla bütünleşmiş, etkili anlatım yeteneğine sahip kişiler davet edilmelidir./ Kanalın ideolojisine göre seçilmemiş; siyasî bir kimliği olmayan, aynı fikirlerde ama bir sonuca ulaşabilecek, sağlıklı bir kişiliğe sahip, bağlı oldukları kurum ve kuruluşları başarıyla temsil eden, popüler olma amacı taşımayan kişiler arasından seçilmelidir.

Örneklem grubunun konuklar hakkındaki beklentilerinde; ideal olanı arama düşüncesi görülmektedir. İlahiyat fakültelerindeki branşlaşma ve öğretim elemanlarının nicelik ve niteliksel yeterlikleri esas alınırca, deneklerin dinî içerikli tartışmalarda konukların seçimiyle ilgili beklenti ve önerilerinin uygulanabilirlik ilkesine uygun teklifler olduğu söylenebilir.

Örneklem grubunun konuların işleniş biçimiyle ilgili beklentileri ise yoğunluk derecelerine göre şu şekilde oluşmuştur: Konuların işlenişinde, konukların birbirlerine saygılı davranmaları, birbirlerini rencide etmemeleri gerekir./ Polemikten uzak objektif bir tartışma ortamının oluşturulmasına, sade ve anlaşılır bir dil kullanılmasına, tartışmaların belli bir plân dâhilinde yapılmasına, insanları sıkmayan bir ortamın oluşturulmasına, konuların fazla dağıtılmadan ve izleyicilerin zihinlerini karıştırmayacak şekilde işlenmesine özen gösterilmelidir./ Konu bütünlüğünün her zaman göz önünde bulundurulmasına, çok bilimsel ya

da çok basite indirgenmiş üslûp kullanmaktan kaçınılmasına, ortak sonuçlara ulaşılabilecek şekilde tartışmaların düzenlenmesine, toplumun bilgi düzeyinin her zaman dikkate alınmasına özen gösterilmelidir.

Beklenti ve öneriler, bazı farklılıklarla birlikte tablo 13'te konuların işlenişleriyle ilgili yapılan değerlendirmeler doğrultusunda şekillenmiştir. Başka bir ifade ile denekler, tablo 13'te belirledikleri eksikliklerin giderilebilmesi için yapılmasını gerekli gördükleri hususları, burada öneri olarak ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin beklenti ve tekliflerinin büyük ölçüde yüzdelerle dağılımlarda ortaya konan sonuçlara, özellikle de açık uçlu sorularda dile getirilen problem ve değerlendirmelere göre şekillendikleri söylenebilir. Önerilerin bazıları uygulanabilirlikten uzak, ideal durumlara uygun beklentilerden oluşmaktadır. Zaman zaman önerilerde tekrarlar yapılmıştır. Ancak beklenti ve önerilerin genel itibarıyla ciddi, realiteye uygun, uygulanabilir ve yönlendirici özelliklere sahip oldukları gözlemlenmiştir.

3. Sonuç ve öneriler

Bilgi ve iletişim çağı olarak nitelendirilen zamanımızda, kitle iletişim araçlarının kişiler ve toplumlar arası bilgi akışını ve haberleşmeyi sağlamada özellikle de televizyonun çok önemli bir konuma sahip olduğu gerçeği, çoğunlukla kabul görmektedir. En yaygın ve en etkili kitle iletişim aracı olan televizyon, toplumu bilgilendirme ve aydınlatma görevi olarak belirlenen temel amacını, farklı programları aracılığı ile yerine getirmektedir. Televizyon programları arasında haberler ve haber programları toplumu bilgilendirme hususunda daha önemli bir yere sahiptir.

Toplumun din konusunda bilgilendirilmesi, aydınlatılması ve dinî problemlerinin çözümlenmesi söz konusu olunca, dinî-ahlâkî programlar yanında, haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların da özellikleri ve ele aldıkları konular itibarıyla çok önemli bir rol üstlendikleri görülmektedir. Bu düşünce, denekler tarafından da vurgulanmaktadır. Televizyonların bu görev ve sorumluluklarını başarılı bir şekilde yerine getirebilmeleri için, belirlenen yayın ilke ve kurallarına uymaları, eksikliklerini tamamlayabilme, kendilerini yenilemeleri ve geliştirmelerini sağlayabilmeleri için de bu alanda yapılacak çalışmaların sonuçlarına, zaman zaman izleyicilerin ve uzmanların görüşlerine başvurmaları gerekmektedir.

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaları program unsurları itibarıyla değerlendirmek, bireysel, toplumsal ve kurumsal etkilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirdiğimiz bu sınırlı çalışmamızda, hipotezlerimiz doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Çalışmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin çoğunluğu, çeşitli nedenlerle televizyon haber programlarındaki dinî tartışmaları ara sıra veya nadiren takip etmektedirler. Bu-

nunla birlikte, deneklerin büyük bir kısmı, televizyon haber programlarında dinî içerikli konuların tartışılmasını uygun bulmamaktadır. Çünkü onlar, oluşturulan tartışma ortamları ve yapılan fikir alışverişlerinin dinî kaynaklı problemleri çözmek yerine daha karmaşık hâle getirdiğini; uzman kişilerin çağrılmaması ve yanlı yaklaşımlar nedeniyle dinî problemlerin çözümsüzlüğe, toplumun da din hakkında şüpheye sürüklendiğini; dinin ve dinî değerlerin başarılı bir şekilde ekrana taşınmadığını düşünmektedirler.

Örneklem grubunun televizyon haber programlarında dinî içerikli tartışmalar hakkındaki olumsuz düşünceleri, birkaç husus dışında, programlarındaki hemen hemen bütün unsurlar için geçerlidir.

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların amaçları; toplumu bilgilendirme ve dinî konulardaki problemleri çözerek yeni hükümler koyma yerine, sun'î gündem oluşturmayı, siyasî ve ekonomik çıkar sağlamayı ve izlenme oranlarını artırmayı gerçekleştirmek için yapıldıkları düşüncesiyle örneklem grubunun büyük çoğunluğu tarafından yetersiz bulunmuştur. Bu sonuç, 'programlar, amaçları konusunda izleyiciler üzerinde olumlu etki bırakmamaktadır' şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Örneklem grubunun konu seçimi ile ilgili cevaplarından, televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarda televizyonun ve televizyon haber programlarının bilimsel amaçlarına göre hareket edilmediği, toplumun öncelikli dinî ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmadığı, güncel ve popüler konuların seçildiği, ancak bu konuların da özellikleri itibarıyla televizyon haber programları yerine, ilmi platformlarda ele alınması gereken konular olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Konu içeriklerinin oluşturulması konusunda da sonuçlar değişmemiş, deneklerin %70'inden fazlası, içeriklerin günlük hayatta yaşanabilirlik ve uygulanabilirlik ilkelerine, doğru dinî ve ahlâkî bilgilere, toplumun sosyo-kültürel yapısına uygun şekilde oluşturulmadığını, hatta programların amaçlarına yönelik olmadığını ve kendi içinde bütünlük gösterecek şekilde hazırlanmadığını ifade etmişlerdir.

Hem konu seçimi hem de konu içeriklerinin oluşturulması konusundaki veriler, bu unsurlarla ilgili ortaya koyduğumuz hipotezimizi de doğrulamaktadır.

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların yayın saat ve süreleri, sadece bu konudaki sorularda değil, tartışmaların izlenme durumlarıyla ilgili soru başta olmak üzere, çalışmanın konuyla ilgisi olmayan bazı sorularına verilen cevaplarda ısrarla üzerinde durulan ve programlarda yetersizlik sebebi olarak dile getirilen önemli bir husustur. Çalışmaya katılanların çoğunluğu özellikle yayın saat ve sürelerinin, toplumun her kesimine izleme imkânı tanıyacak şekilde düzenlenmediği kanaatindedir. Süre konusunda da en çok şikayet edilen husus, sürenin gereğinden fazla uzun tutulması olmuştur. Bu sonuçlar, programların yayın saat ve süreleri konusundaki hipotezimizi doğrular niteliktedir.

Dinî içerikli tartışmaların amaçları, konu seçimi ve konu içeriği ile yayın saat ve süreleri konusunda deneklerin şikayetçi oldukları yetersizlikler ve olumsuz kanaatları, konuk seçimi ve konukların performansları konusundaki kişisel unsurlarla ilgili değerlendirmeler için de söz konusudur.

Çalışmaya katılanların büyük bir kısmı, hatta tamamına yakını, sunucuların bilgi eksiklikleri, objektif davranmamaları yanında, sunuculuk vasıflarının gereği olan yönetim sorumluluğunu başarılı bir şekilde yerine getiremedikleri düşüncesindedirler.

Konukların seçimi konusunda da deneklerin büyük bir kısmı; konuların genellikle popüler, medyatik, siyasî ve ideolojik kimlikleriyle ön plâna çıkmış, ama yeterli bilgi birikimine sahip olmayan kişilerin tercih edildiği düşüncesindedir.

Konukların seçimi konusunda dikkatli davranılmadığı yönündeki kanaatlar, onların performansları ile ilgili sonuçlara da yansımıştır. Genel değerlendirmeler, konukların toplum nezdinde saygın ve örnek kişilikler ortaya koyamadıklarını, tarafsız davranmadıklarını, bilgi yetersizliklerinin demagojik tutum ve davranışlar içerisine girmelerine neden olduğu şeklindedir.

Kişisel unsurlarla ilgili sonuçlar da bunlarla ilgili ortaya koyduğumuz hipotezlerimizle büyük ölçüde örtüşmekte ve onları doğrulamaktadır.

Deneklerin cevaplarına göre televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar, konuların işleniş biçimi itibarıyla da yeterli değildir. Fakat konu ve olayların olduğu gibi ortaya konması dışındaki soruların olumsuz cevaplarındaki oranlar, programlarının diğer unsurlarındaki kadar yüksek değildir. Hatta konunun işlenişinde, programların dil olarak iyi durumda oldukları bile söylenebilir. Bu sonuçlar, konunun işleniş biçimiyle ilgili hipotezlerimizi kısmen doğrulamaktadır.

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaların program unsurları itibarıyla varılan olumsuz sonuçlar, tartışmaların birey, toplum ve kurumlar üzerindeki etkileri hususunda da aynı olumsuz sonuçlara ulaşılmasına neden olmuştur. Veriler, tartışma programlarının toplumun dini doğru anlamaları ve yaşamaları ile İslâm dini konusundaki düşüncelerini; Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilgili diğer kurum ve kuruluşların çalışmalarını ile güvenilirliklerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Sonuçlar, dinî içerikli tartışmaların toplum ve kurumlara etkisi hususundaki hipotezlerimizle tamamen örtüşmektedir.

Televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar hakkında yukarıda ulaşılan tüm sonuçlardan hareketle televizyon haber programlarında gerçekleştirilen dinî içerikli tartışmalarda; amaç, konu, konu içeriği, konuk seçimi, konukların performansları, sunucular, konuların işleniş biçimi ile yayın saat ve süreleri hususlarında yayın amaç ve ilkelerine riayet edilmemekte veya edilememektedir. Bu nedenle tartışmalar, dini anlama ve yaşama noktasında toplumu yeterince bilgilendirememekte, çalışmalarını ve güvenilirlikleri konusunda da ilgili kurum ve kuruluşları olumsuz etkilemektedir, diyebiliriz.

İlahiyat fakültesi öğretim eleman ve öğrencilerinin televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalarla ilgili görüş ve önerilerini genel olarak değerlendirdiğimizde; programların hazırlanış ve sunum aşamalarındaki program unsurları ile ilgili tespit ve önerilerine çoğunlukla katıldığımızı, ancak değerlendirmelerde zaman zaman duygusallığın ve sübjektifliğin hâkim olduğu kanaatini taşıdığımızı da belirtmeliyiz. Programlara karşı olumsuz tavır alışlarda program unsurlarındaki yetersizliklerle birlikte, farkında olmaksızın da olsa moderniteye karşı olmak adına geleneksel İslâm'ı koruma ve savunma düşüncesinin etkisinin olduğu da söylenebilir.

Örnekleme grubunun değerlendirmeleri ve ortaya koydukları çözüm önerileri dikkate alınarak, yapılacak daha kapsamlı çalışmaların sonuçları ve uzmanların görüşleri doğrultusunda, televizyon haber programlarındaki dinî içerikli tartışmalar tüm unsurları itibarıyla gözden geçirilerek, eksiklikleri tamamlanmalı, geliştirilmeli ve yenilenmelidir.

Resmî ve özel bütün televizyonlar, dinî programlar için bünyelerinde uzman kişiler istihdam etmeli veya danışma kurulları oluşturmalıdır.

Programlar, toplumu dinî konularda aydınlatma görev ve sorumluluğunu yasal olarak üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığı ve dinin bilimsel metod ve tekniklerle araştırıldığı ilahiyat fakülteleri ile işbirliği yapılarak hazırlanmalıdır.

Resmî-dinî kurum ve kuruluşlar; din eğitimi ve öğretimi başta olmak üzere dinî araştırma ve hizmet anlayışlarında, geleneğin savunucusu veya değişim ve gelişimin öncüsü olma kararsızlığından kendilerini kurtarmalıdır. Çünkü hizmet politikalarını belirleme ve uygulama başta olmak üzere, pek çok etkinliklere ve medyadaki dinî tartışmalara olumlu veya olumsuz tavır alışların arkasında genellikle kararsızlığın izlerinin olduğu hissedilmekte ve gözlenmektedir.

Kaynakça

- Aziz, Aysel, Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:148, Ankara 1975.
- Bıçakçı, İlker, İletişim ve Halkla İlişkiler? "Eleştirel Bir Yaklaşım", MediaCat Kitaplar, Ankara 2000.
- Cereci, Sedat, Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, Şule Yayınları, İstanbul Mart-1992.
- Groombridge, Brain, Televizyon ve İnsanlar Demokratik Katılım Açısından Medya, Çev: İbrahim ŞENER, Der Yayınları:120, İstanbul.
- Güler, Deniz A., Bir Eğitim İletişim Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları ile Bir Model Önerisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:533, Eskişehir 1991.
- Gürbüz, Sevim, Kitle Haberleşme, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Mete, Mehmet, Televizyon Yayınlarının Türk Toplumunu Üzerindeki Etkisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- Oskay, Ünsal, XIX: Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri (Kuramsal Bir Yaklaşım), Der Yayınları: 114, İstanbul 1993.

- Sanoğlu, Güner, Televizyon Program Yapımı ve Yönetimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1976.

- Şenyapılı, Önder, Toplum ve İletişim, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.

- Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, Radyo-Televizyon Yayınları İzlenme ve Eğilim Belirleme (Kamuoyu Araştırması), Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Ankara Aralık-1999.

- Turam, Emir, Medyanın Siyasî Hayata Etkileri, İrfan Yayınevi, İstanbul 1994

- Vural, Sacide, Radyo-Tv Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1986.

Oturum Başkanı - İlahiyat fakültelerinin modernite veya gelenekle birlikte hangi duruşları alacakları; moderniteyi mi geleneği mi öne alacakları konusunu ve yeni bir bilgiyi buradaki seçkin toplulukla paylaşmak istiyorum. Belki de üzerinde düşündüğümüz konunun geleceğiyle ilgili sağlıklı bir bakış açısı vereceğini ümit ediyorum.

Efendim, Türkiye'de biliyorsunuz hâlen aktif 23 İlahiyat fakültemiz var. Bu fakültelerden birinin, en eskisinin dekanı da benim, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanıyım. Bütün dekanlar Mayıs ayı içerisinde Ankara'da 10'uncu İlahiyat Fakülteleri Dekanları Toplantısında bir araya geldiler. İlahiyat fakültelerinin eğitimde, düşüncede ve bilimde nerede olduklarını sorguladılar. Sonunda bir bildiri yayınlandı, bu basına da verildi. Sadece, Buyrukçu Hocamın davetini belki tanımlayacak, niteleyecek sonuç paragrafını ben burada sizinle paylaşmak istiyorum.

O metinde, şöyle bir konuya vurgu yapılmıştı: İlahiyat fakülteleri kendilerine, kültürel mirası doğru okuma, geleceğin ışığını tutarken, geleceğin genç insanını yetiştirirken de günü doğru anlama, problemleri doğru çözümlenme ve irdeleme konusunda bilimsel metodlarla çalışacak öğrenciler yetiştirmeyi bir kere daha kendilerine hedef olarak belirttiler. Bu çok önemliydi. En eski İlahiyat fakültemizin 55'inci yılında bu hedefin ortaya konulması, eleştirecek, sorgulayacak, kültürel mirasını doğru öğrenecek, gününü anlayacak ve geleceğe ışık tutacaktır.

Bunun için çalışıyoruz, çabalarımız bunun için; ama, tabii ki genç arkadaşlarımızın da eleştirel bakışları, bu çabaya hız verecek, anlam katacaktır.

Üçüncü konumuz, programda gördüğünüz gibi Sesli ve Görüntülü Dinî Yayıncılıkta Hedef Kitle Profili.

Prof. Dr. Sacide Vural Hocam bu konuda bir bildiri sunacaklar. Kendisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyesi.

Buyurun Hocam.